

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра історії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри історії

_____ І. С. Міронова

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ – ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ
(2013-2022 рр.)**

Керівник: д. і. н., професор
Котляр Юрій Вадимович
_____ (вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: директор Центрального державного
архіву вищих органів влади та
управління України,
д. і. н., професор
Левченко Лариса Леонідівна
_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав: студент VI курсу групи 634 М
Мосін Олександр
Володимирович
_____ (П.І.Б.)

Спеціальності: 032 «Історія та археологія»
_____ (шифр і назва спеціальності)

Миколаїв – 2024 рік

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

<u>Інститут, факультет, відділення</u>	<u>факультет політичних наук</u>
<u>Кафедра, циклова комісія</u>	<u>кафедра історії</u>
<u>Рівень вищої освіти</u>	<u>другий (магістерський)</u>
<u>Спеціальність</u>	<u>032 «Історія та археологія»</u>

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри історії

_____ І. С. Міронова

“ ” _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Мосіну Олександр Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Революція Гідності – шлях України до Європи (2013-2022 рр.)

керівник роботи: Котляр Юрій Вадимович, д.і.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«11» жовтня 2023 року № 184

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «02» лютого 2024 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел та літератури, додатки (якщо є).

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом кваліфікаційної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Котляр Ю.В.		
Розділ 1	Котляр Ю.В.		
Розділ 2	Котляр Ю.В.		
Розділ 3	Котляр Ю.В.		
Висновки	Котляр Ю.В.		

7. Дата видачі завдання 11.10.2023**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до кваліфікаційної роботи	жовтень 2023	
2.	Розділ 1. Історіографія, джерельна база, методологія	жовтень 2023	
3.	Розділ 2. Революція Гідності – вибір європейського майбутнього	листопад 2023	
4.	Розділ 3. Гібридна війна росії проти України (2014-2022 рр.): захист європейського шляху України	листопад 2023	
5.	Висновки	грудень 2023	
6.	Переддипломна практика	22.01 – 04.02. 2024	
7.	Оформлення списку використаних джерел та літератури, додатків	січень 2024	
8.	Попередній захист	02.02.2024	
9.	Рецензія на дипломну роботу	09.02.2024	
10.	Захист дипломної роботи		

Студент

(підпис)

Мосін О. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Котляр Ю. В.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ	10
1.1. Історіографія проблеми	10
1.2. Джерельна база	21
1.3. Методологія та методи дослідження	31
РОЗДІЛ 2. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ – ВИБІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО	36
РОЗДІЛ 3. ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014-2022 рр.): ЗАХИСТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ШЛЯХУ УКРАЇНИ	67
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АР Крим – автономна республіка Крим
- АТО – Антитерористична операція
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- ДНР – Донецька народна республіка
- ЄС – Європейський Союз
- ЗМІ – засоби масової інформації
- ЗСУ – Збройні Сили України
- Координаційна група АТЦ – Координаційна група Антитерористичного центру
- ЛНР – Луганська народна республіка
- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору або Північноатлантичний альянс)
- ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ОБСЄ – Організація з Безпеки і Співробітництва в Європі
- ОДА – обласна державна адміністрація
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи
- рф – російська федерація
- СБУ – Служба Безпеки України
- США – Сполучені Штати Америки
- ТСН – Телевізійна служба новин
- ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
- ФСБ – Федеральна служба безпеки

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Процес самоідентифікації українського народу як європейців є складним та тривалим з багатьох причин. Перш за все, варто зазначити, що українці тривалий час були відокремлені від європейського співтовариства, ізольовані від культурного, політичного та духовного життя Європи. Також великий вплив мали наслідки Радянського Союзу, особливо серед старшого покоління. Слід додати, що антиєвропейська ідеологія «руського міра» мала потужний вплив на населення певних областей України. Таким чином, певна частка українців ідентифікувала себе як європейці та відчувала свою приналежність до історії, культурного та політичного життя Європейського Союзу.

Українська революція кінця 2013-го – початку 2014 років, яка отримала назву Євромайдан, є особливим, не баченим раніше у всьому світі політичним явищем, яка була виражена у формі мирного народного супротиву. Саме на Майдані в столиці України сформувалася нова українська нація, високоідейна, готова стояти до останнього та боротися за майбутнє своєї батьківщини, ризикуючи навіть власним життям. Події Майдану стали українською революцією духу, символом свободи слова кожного українця. Захищаючи ідеали демократії, відстоюючи права і свободи людини, європейське майбутнє своєї країни, українці зробили великий крок до увінчання сили духу та стійкості громадян, завдяки яким змінився хід історії України.

Переломним моментом в контексті євроінтеграції України став 2013 рік. Тисячі громадських діячів, журналістів, студентів та активістів вийшли на Майдан Незалежності в Києві на мирну акцію, вимагаючи підписати Угоду про асоціацію України з Євросоюзом. Мирні акції протесту перетворилися в повстання сотні тисяч українців. Народний протест отримав назву Революції Гідності. Через рік, у 2014-му році було обрано нового президента України Петра Порошенка та підписано Угоду про асоціацію з Євросоюзом.

Таким чином, Революція Гідності дала можливість для збереження державного суверенітету України, ліквідації диктаторського та корумпованого режиму В. Януковича, відновлення орієнтації України до демократичних свобод та європейських стандартів життя, зростання рівня патріотизму українського народу, а також завершення формування української політичної влади та громадянського суспільства з європейськими цінностями

Отже, актуальність проблеми дослідження зумовлена потребою в об'єктивному та неупередженому вивченню подій Революції Гідності та шляху України до Європи з 2013 по 2022 роки.

Об'єктом дослідження є Революція Гідності.

Предметом дослідження є історичний аналіз подій Революції Гідності та шляху України до Європи з 2013 по 2022 роки.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні на основі всебічного аналізу, узагальнення та критичного осмислення доступних джерел та наукових досліджень основних характеристик Революції Гідності та основні етапи в євроінтеграції України з 2013 по 2022 роки.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язати такі **завдання**:

- з'ясувати стан наукового вивчення проблеми;
- дослідити ступінь репрезентативності та інформативності її джерельної бази;
- визначити методологічні основи роботи;
- охарактеризувати Революції гідності, як вибір європейського майбутнього;
- розглянути гібридну війну Росії проти України (2014-2022 рр.), як захист європейського шляху України.

Хронологічні межі роботи охоплюють період із 2013 до 2022 рр., тобто період євроінтеграції України від початку Революції Гідності. Однак іноді

автор виходить за хронологічні межі, розглядаючи передумови Революції Гідності до 2013 року та шлях України до Європи у 2023 році.

Територіальні рамки дослідження визначені межами території незалежної України.

Методологічна основа роботи базується на принципах історизму, об'єктивності, системності та всебічності пізнання, за допомогою яких можна з належною повнотою реконструювати історичні процеси й забезпечити достовірність результатів дослідження. Під час дослідження було використано загальнонаукові (історичного та логічного, синтезу та аналізу), конкретно- і спеціально-історичні методи (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий, проблемно-хронологічний). Різноманіття методів дослідження, використаних при написанні роботи, дало можливість автору по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми.

Практичне значення наукової роботи полягає в тому, що результати та матеріали проведеного дослідження можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії України, посібників, монографій, спеціальних курсів з історичних революцій та євроінтеграційної політики України, а також у процесі викладання відповідних дисциплін у вищій школі.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена метою і завданнями, визначеними проблематикою роботи. Автор розглядає передумови та хронологію подій Революції Гідності в Україні, а також її вплив на євроінтеграцію України.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили та доповідалися на міжнародних конференціях:

- «Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність» в рамках в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»¹;

- «Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»²;

- «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»³.

Також було опубліковано наукову статтю «Революція Гідності: вибір європейського майбутнього» (Котляр Ю. В., Мосін О. В., 2023) в журналі «Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI» у рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine».

Структура дипломної роботи: перелік умовних скорочень, вступ, три розділи основної частини, висновки, список використаних джерел та літератури (174 найменування). Повний обсяг дипломної роботи становить 113 сторінок, обсяг основного тексту – 92 сторінки.

---

¹ Мосін О. Роль та місце євромайдану в сучасних євроінтеграційних реаліях // «Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 184–185.

² Мосін О. Вплив Революції Гідності на відродження європейських цінностей України // «Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 175-176.

³ Мосін О. В. Шлях України до Європи в контексті Революції Гідності // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 113-114.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДжЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ

1.1. Історіографія проблеми

В історіографії проблеми Революції Гідності та шляху України до Європи у 2013-2022 роках можна виділити лише сучасний період, адже в дослідженні розглядаються новітні аспекти історії України. Таким чином, варто розглянути сучасну українську історіографію (2013 рік – до сьогодні) та сучасну зарубіжну історіографію (2013 рік – до сьогодні).

Сучасна українська історіографія (з 2013 року – до сьогодні).

Зі здобуттям незалежності Україна заявила про бажання рухатися в європейському напрямі та прийняла низку відповідних законів та нормативних актів. Таким чином, питання європейської інтеграції незалежної України розглядалося науковцями ще з 1991 року, однак найбільшого резонансу викликали події у 2013-2014 роках, які отримали назву Революція Гідності (або Євромайдан), коли український народ героїчно виступив проти російської агресії та вийшов на майдан з протестними мирними акціями щодо готовності захищати суверенітет своєї країни та рухатися в європейському напрямі.

До числа важливих ґрунтовних досліджень, присвячених Революції Гідності, слід віднести монографічну працю О.С. Власюка та С.В. Кононенка «Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни»⁴. Автори у своїй роботі описують багаторічну боротьбу України з росією та наголошують на тому, що Революція Гідності призвела до морального пробудження, оновлення та переродження як України так і всієї Європи. Революція Гідності відродила систему національної безпеки в Україні, яка була майже знищена режимом В. Януковича, поборолла зрадників,

---

⁴ Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. К.: НІСД, 2017. 304 с.

корупціонерів та бандитизм у владі. Таким чином, пробудження морального піднесення українців допомагає і наразі українському народу боротися з ворогом.

У книзі «Російсько-українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис», М. Лазарович, який був безпосереднім учасником бойових дій на Сході України, із власного досвіду виклав огляд російсько-української війни, яка почалася у 2014 році, визначив її причини, передумови, хід бойових дій. Автор у своїй праці присвятив розділ Революції Гідності, яка стала геополітичною загрозою російської федерації та спонукала її до боротьби з українськими проєвропейськими поглядами⁵.

У 2021 році завдяки Українському центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні світ побачило видання «Україна: 30 років на європейському шляху»⁶. Авторський колектив видання представив комплексне дослідження України, її проблем, прогресу та перспектив у різних напрямках діяльності у період від 1991 року до 2021 року, а також реалізацію євроінтеграційної політики України на практиці. Автори описують події 2013-2014 рр. в Україні та наголошують на цілісності та єдності українського суспільства, яке масово виступило проти порушення права голосу народу. У виданні розглядається проросійська політика тогочасного президента України Віктора Януковича, що проявлялася в кадрових призначеннях, прийнятті скандальних законопроектів, що проголошували «позаблоковий» статус України та призупиненні процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Така політика президента викликала бурхливу реакцію в українського народу та спонукала його до протесту за європейське майбутнє України –

---

⁵ Лазарович М. Російсько-українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017. 240 с.

⁶ Україна: 30 років на європейському шляху / Ю. Якименко [та ін.]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, К.: Заповіт, 2021. 392 с.

Євромайдану, що перейшло до наступної фази протистоянь – Революції Гідності⁷.

У колективній монографії «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики» авторами аналізується питання громадянсько-протестного явища – Євромайдану, передумовами до якого стала відмова тодішньої української влади від євроінтеграційної політики України та, як наслідок, переростання протестів у масове народне протистояння проти проросійського режиму Януковича – Революцію Гідності⁸. Одним із авторів монографії, П. Гай-Нижником, визначено позитивні наслідки Євромайдану та Революції Гідності: посилення ролі українського народу, захист України від знищення росією, боротьба з режимом Януковича та його повалення, поява нових можливостей для розвитку України, проведення реформ, посилення євроінтеграційної політики, повага від світу до України, як держави, яка самостійно вибудовує свою історію та самобутність⁹. Український народ показав усьому світу, що означає бути громадянином своєї країни, та як боротися за свої права і свободу. П. Гай-Нижник у колективній монографії присвятив Революції Гідності цілий підрозділ під назвою «Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.)», у якому детально описав хронологію подій від причин та початку масових протестів українського народу, відмови українського уряду підписати Угоду про асоціацію з ЄС, безжальний розгін мітингувальників на Майдані Незалежності у Києві, прийняття комплексу репресивних законів до початку антитерористичної операції Служби Безпеки України, підписання Януковичем угоди з лідерами опозиції, втеча тодішнього

---

⁷ Там само. С. 215.

⁸ Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.

⁹ Там само. С. 36-37.

президента до росії та призначення нового уряду в Україні, і як наслідок – перемоги Революції гідності¹⁰.

У «Білій книзі антитерористичної операції на Сході України (2014-2016)» О. Руснак відобразив хронологічні події Євромайдану, Революції Гідності, усунення режиму В. Януковича та російської агресії на Сході України, що почалась у 2014 році. До підготовки даного видання були залучені представники Міністерства оборони України, правоохоронних органів, які поділилися фактами та історіями про перебіг подій Революції Гідності у 2013-2014 роках та в зоні антитерористичної операції задля закарбування цієї трагічної сторінки в історії України¹¹. Автор у своїй книзі зазначав, що повалення режиму В. Януковича відкрило для України широкі перспективи європейського розвитку та євроатлантичної інтеграції. Для уряду росії такі події в Україні викликали загрозу та зруйнували плани російського уряду домінувати в Європі, об'єднавшись з Україною. Таким чином, як наголошує О.І. Руснак у своїй праці, у росії почалася дискредитація української Революції Гідності, та заклики до боротьби з фашистським урядом в Україні, який захватив владу незаконно. Такі події призвели до російсько-української війни у 2014 році, яка почалася на Сході України та в Криму і триває дотепер¹².

А. Грабська у своїй статті писала про те, що СБУ розпочала «антитерористичну операцію», в якій взяли участь Служба Безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Прикордонна служба України, центральні та місцеві органи влади. Було заявлено, що правоохоронцям видали бойову зброю для розгону

---

¹⁰ *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Колективна монографія: Розділ 7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. С. 300-325.

¹¹ Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака]. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. 162 с.

¹² Там само. С. 12.

мітингувальників. Таким чином, на ранок 20 лютого 2014 року на Майдані в Києві було вбито 49 осіб та близько 90 отримали вогнепальні поранення¹³.

Особливу увагу на аналізі місця й ролі Євромайдану в сучасному суспільстві та його наслідків для України та світу було акцентовано у статті Я. Потапенка «Рецепція Євромайдану в сучасному українському соціополітичному дискурсі»¹⁴. Автором було наголошено, що Євромайдан став причиною пробудження всієї Європи та переоцінки її цінностей. Д. Шевчук у своїх тезах у 2013 році зазначав, що українці в період Євромайдану проявили себе більше європейцями, ніж самі громадяни Європейського Союзу, Україною та українцями стали захоплюватися у світі¹⁵.

Про те, що Євромайдан в Україні врятував більшість європейських країн, пробудив у них європейські цінності, показав, що необхідно зближатися не з росією, а з Америкою та вчасно допоміг їм вийти з глобальної кризи писали у своїх дослідженнях Є. Бистрицький¹⁶, О. Забужко¹⁷, А. Єрмолаєв¹⁸.

Історики І. Патриляк та Т. Злобіна вважають, що події Майдану сприяли тому, що люди втратили страх перед владою і зрозуміли, що основою держави є перш за все його громадяни та їх право на голос та вибір. Українці усвідомили, що вони не мають єдиного лідера, а режим Януковича пішов у наступ проти народу^{19,20}.

¹³ *Грабська А.* СБУ починає «антитерористичну операцію». Deutsche Welle. 2014. 19 лютого. URL: <http://dw.com/p/1BVeQ> (дата звернення: 11.05.2023)

¹⁴ *Потапенко Я.* Рецепт Євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Наукові записки. І. Політика і суспільство. Випуск 4 (78). 2018. С. 4-21.

¹⁵ *Шевчук Д.* Пастки посткомунізму. Критика. 2013. № 11-12. С. 35.

¹⁶ *Парасківа Л.* Є. Бистрицький: Європи на Майдані більше, ніж чимало де в ЄС. Країна. 2014. №1(204). С.25–27.

¹⁷ *Завій Б.* О. Забужко: Доки поряд оця феєсбешна імперія, життя нам не буде. Країна. 2014. №50(253). С. 5–13.

¹⁸ *Єрмолаєв А.* Росіяни працюють з Україною минулого, а ми вже інші. Країна. 2014. №15(218). С. 4–7.

¹⁹ *Злобіна Т.* Твій особистий коктейль. Критика. 2014. № 1-2. С. 5–8.

²⁰ *Остаповець Г.* Інтерв'ю з І. Патриляком. Країна. 2014. №50(253). С. 42.

Дослідниця Я. Поліщук у своїй статті «Ефект Євромайдану і література» зазначала, що Майдан став визначною подією в Україні та викликав великий резонанс у світових медіа. Саме висвітлення подій Євромайдану в українських та зарубіжних засобах масової інформації забезпечив успіх Революції Гідності. Авторка писала, що революційні події в Україні відкрили шлях до реформ, змін у внутрішній та зовнішній політиці країни, а також до змін у правлячій верхівці²¹.

Події Майдану та Революції Гідності підштовхнули багатьох письменників до створення романів та повістей на основі тих подій, які відбувалися в Україні в 2013-2014 роках. Так, про долю студента із Черкащини, який загинув під час Майдану та став героєм Революції Гідності пише М. Рудневич у повісті «Я з небесної сотні»²².

Важливі акценти української революції 2013-2014 років знайшли відображення на сторінках книги А. Мухарського «Майдан. Революція духу»²³, в якій автор виклав історії учасників та очевидців Майдану.

У 2019 році був виданий підручник з історії України для 11 класу закладів загальної середньої освіти, в якому автори С.В. Власов та С.В. Кульчицький одними із перших, хто додали в шкільну програму Історії України розділ про творення Нової України з 2013 року. Автори зазначають, що події в сучасній Україні вперше викликали масштабну реакцію в міжнародних партнерів та світових засобах масової інформації, а російська федерація, так само як і 100 років тому радянська росія, горить бажанням утвердитися в ролі наддержави, ведучи війну з Україною, з метою контролю над нею²⁴.

---

²¹ Поліщук Я. Ефект Євромайдану і література. Слово і Час. Час теперішній. Випуск № 10. Київ, 2015. С. 3-17.

²² Рудневич М. Я з небесної сотні / Я из небесной сотни: повість. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 182 с.

²³ Мухарський А. Майдан. Революція духу. К.: Наш формат, 2014. 312 с.

²⁴ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту). Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.

Авторським колективом Київського університету імені Б. Грінченка було опубліковано науково-методичні матеріали та навчально-методичний посібник «Революція Гідності 2013-2014 р. Агресія росії проти України» та здійснено спробу включити в навчальний процес новітні події в історії України. Автори зазначали, що Революція Гідності та війна України проти російської агресії стали визначними подіями сучасної історії України, Європи та всього світу²⁵²⁶.

Міжнародно-правовий аналіз подій в Україні в 2013-2014 роках, агресії росії проти України, утворення Донецької та Луганської Народних Республік та захист прав і свобод українських громадян розглядаються у монографії «Українська Революція Гідності, агресія рф і міжнародне право» під упорядкуванням О. Задорожнього²⁷.

Важливими для нашого дослідження є книга М. Винницького «Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності», яка побачила світ спочатку англійською мовою у 2019 році, а пізніше й українською у 2021 році²⁸. Автор книги детально висвітлив події в Україні в 2013-2018 роках, з точки зору очевидця та науковця. М. Винницький протягом періоду Революції Гідності аналізував та анотовував всі події у своєму блозі «Думки з Києва», який пізніше перетворився у книгу.

Слід зазначити, що вказану проблематику охоплюють праці В. Базіва «Армагеддон на Майдані»²⁹, О. Баганець «Як вмирає правда про

²⁵ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали / за заг. ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. 46 с. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf

²⁶ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: навчально-методичний посібник / за заг. ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. 36 с.

²⁷ Українська Революція Гідності, агресія рф і міжнародне право / упоряд. О. Задорожній. Київ: К.І.С., 2014. 986 с.

²⁸ *Винницький М.* Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Серія книг: Біографії та мемуари. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с.

²⁹ *Базів В.* Армагеддон на Майдані. Київ: Видавництво «Український пріоритет», 2014. 160 с.

Майдан...»³⁰, М. Вітра «Літопис Революції Гідності»³¹, Н. Корнійчук «Небесна сотня»³², О. Стражного «Майдан. Події – свідчення – менталітет»³³, Л. Філберга «Майдан. Свідчення. Київ 2013-2014 роки»³⁴.

У книзі «Польська солідарність з Майданом» авторським колективом було проаналізовано ставлення Польщі до подій, як відбувалися на Майдані в Києві та переросли в Революцію Гідності у 2013-2014 роках. Польщею було надано велику кількість допомоги: громадянська солідарність, міжнародна підтримка, лікування поранених майданівців, гуманітарна допомога, підтримка сімей загиблих, поширення інформації про українську революцію у медійному просторі. У даній книзі зібрані статті, уривки з газет та публікацій, записи історій та свідчень тих, хто приймав участь у наданні допомоги українським майданівцям³⁵.

Таким чином, події Євромайдану, Революції Гідності та євроінтеграційної політики України з 2013 року знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох сучасних українських науковців, істориків, журналістів, активістів та очевидців тих подій.

Сучасна зарубіжна історіографія (з 2013 року – до сьогодні).
Певний внесок у дослідження Революції Гідності та шляху України до Європи у 2013-2022 роках зробили зарубіжні науковці.

Аналізуючи причини Революції Гідності, німецький історик Герхард Симон писав на сторінках часопису «Osteuropa», що проєвропейські локальні мітинги переросли у велику глобальну революцію всеукраїнського масштабу,

³⁰ Баганець О. Як вмирає правда про Майдан. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2018. 108 с.

³¹ Вітра М. Літопис Революції Гідності. Львів: Видавництво Піраміда, 2017. 296 с.

³² Корнійчук Н. Небесна сотня. Луцьк: обласна друкарня, 2014. 160 с.

³³ Страшний О. Майдан. Події – свідчення – менталітет. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2016. 360 с.

³⁴ Філберг Л. Майдан. Свідчення. Київ 2013-2014 роки. Серія книг: Бібліотека спротиву, бібліотека надії. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2016. 784 с.

³⁵ Андрєєва О., Бернард І, Фінберг Л. Польська солідарність з Майданом. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2020. 400 с.

з метою повстати проти корупційних схем тогочасного українського бандитського проросійського уряду³⁶.

У журналі «Religion & Society in East and West» був виокремлений цілий випуск аналізу подій на Євромайдані в Україні у 2013-2014 роках. Серед авторів були й українці в діаспорі, які підготували статті присвячені подіям Революції Гідності, ролі церкви на Євромайдані та участі у Майдані правого сектору³⁷.

Книга «Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht» була видана німецькою мовою у Берліні, та зібрала в собі нариси істориків, соціологів, громадських діячів, які на підставі власних вражень писали про події української революції в 2013-2014 роках. Видання містило праці 15 авторів, серед яких були як зарубіжні так і українські (Ю. Андрухович, С. Жадан)³⁸.

Польський науковець та журналіст Michal Kaciewicz у своїй книзі «Sotnie Wolnosci. Ukraina od Maidanu do Donbasu» досліджував історію протистояння українців за вільне європейське майбутнє свого народу, писав про початок Євромайдану, хронологію подій, загиблих на Майдані героїв, роль росії у Революції Гідності та початок російської агресії на Сході України. Також автор додав свої власні фотографії, які він зробив, коли був в Україні і став свідком всіх описаних у книзі подій³⁹.

Слід зазначити, що українську Революції Гідності досліджували американські дослідники В. Рісч⁴⁰, А. Распігліосі та С. Грінер⁴¹, Р. Маккі⁴², та інші.

³⁶ Бентя Ю. Osteuropa. 2014. Критика. 2014. № 1-2. С. 29

³⁷ Upheaval in Ukraine. Shape and Significance of a Revolution. Religion & Society in East and West. 5-6/2014. Vol. 42. Zurich. 47 s. Eng.

³⁸ Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht. Berlin: Suhrkamp, 2014. 207 s. Dutch

³⁹ Kaciewicz Michal. Sotnie Wolnosci. Ukraina od Maidanu do Donbasu. Warszawa: Ringier Axel Springer, 2014. 311 s. Pol.

⁴⁰ Risch W. What the Far Right Does Not Tell Us about the Maidan. URL: http://shron.chtyvo.org.ua/William_Risch/What_the_Far_Right_Does_Not_Tell_Us_about_the_Maidan_anhl.pdf

⁴¹ Rospigliosi A., Greener S. Proceeding of the European Conference on Social Media / A. Rospigliosi, S. Greener. Brighton: University of Brighton, 2014. 787 p

⁴² Mackey R. Video and Tweets From Kiev's Independence Square. URL: <http://thelede.blogs.nytimes.com/2014/02/21/live-video-and-tweets-from-kievs-independencesquare/?smid=fbshare&>

Після початку масових мітингів та жорстокої боротьби правоохоронних органів з демонстрантами у листопаді 2013 року, значна кількість зарубіжних журналістів, істориків, політологів, активістів почали масово писати щодо свого невдоволення подіями в Україні та жорстокої політики української влади до свого народу. Rachel Denber, заступник директора організації «Human Rights Watch» у Європі та Центральній Азії зазначала, що світ шокований від жорстокості міліції. Вона говорила, що влада повинна була зупинити насильство над людьми та захистити президентську адміністрацію іншим мирним способом. Dunja Mijatović, представник ОБСЄ зі свободи ЗМІ у своєму зверненні закликала українську владу припинити жорстоку боротьбу із демонстрантами та напади на журналістів, які під час розгону мітингів зазнали чималих фізичних травм⁴³.

Дослідниця новітньої історії Східної Європи, професорка Єльського університету Марсі Шор опублікувала книгу «Українська ніч: історія революції зблизька», в якій зібрала розповіді учасників подій Революції Гідності, активістів, бійців та детально їх описала⁴⁴.

У січні 2014 року професор Колумбійського університету Стівен Сестанович зазначав, що Євромайдан став подією десятиліття, та дасть поштовх Заходу задуматися про Україну, як про величну країну у цивілізованому світі⁴⁵. Також роль української революції для Європи розглядав Леонідас Донскіс. Він писав, що українське суспільство змогло побороти бандитську владу всередині країни та викликати великий резонанс у країн Європи⁴⁶.

---

⁴³ Ukraine: Excessive Force Against Protesters. Hundreds Injured in Kiev as Riot Police Crack Down. Human Rights Watch. 2013. December 3. URL: <https://www.hrw.org/news/2013/12/03/ukraine-excessive-force-againstprotesters>.

⁴⁴ *Марсі Шор*. Українська ніч: історія революції зблизька / пер. з англ. О. Буценко. Київ: Дух і Літера, 2018. 264 с

⁴⁵ Євромайдан – подія десятиліття – екс-спецпредставник Мадлен Олбрайт. URL: <http://www.pravda.com.ua/photo-video/2014/01/12/7009379>

⁴⁶ *Донскіс Л.* Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й. Український тиждень. 2015. № 52 (372). С. 48.

Французький філософ Анрі-Леві Бернар зазначав, що Євромайдан визначив євроінтеграційні пріоритети української держави, віродив в українському суспільстві орієнтацію на європейські стандарти та солідарність до європейських цінностей. Дослідник писав, що «мрія України – це вируюча, героїчна Європа цінностей» та наголошував на тому, що Україна та події Євромайдану, Революції Гідності дали гідний урок для Європи, дали зрозуміти, на що готовий народ задля європейського майбутнього⁴⁷⁴⁸.

Отже, питання української Революції 2013-2014 року активно розглядалося зарубіжними істориками та журналістами, які аргументовано виклали свої думки та враження від побаченого на власні очі та почутого від очевидців про ті страшні події на Майдані.

Таким чином, питання Революції Гідності та шлях України до Європи у 2013-2022 роках описувалося у працях українських та зарубіжних дослідників сучасного періоду (від 2013 року – до сьогодні). В роботах науковців розглядалися основні причини, що спонукали українців боротися проти режиму тодішньої влади за європейське майбутнє України, що переросло в масові протести по всій Україні. Найстрашніші події того часу відбувалися в Києві на Майдані Незалежності і дістали назву Євромайдан, що поступово переріс в Революцію Гідності.

Аналіз літератури з досліджуваної теми дає підстави стверджувати, що сучасними українськими та зарубіжними науковцями створено низку праць із питань новітньої історії України від 2013 року й по сьогоднішній день. Однак, в сучасному світі постійно відбуваються важливі події, які мають бути закарбованими в історію та вивченими майбутніми поколіннями. Тому, дослідження новітньої історії України буде завжди актуальним.

---

⁴⁷ Бернар А.-Л. Ми всі українці. Електронний ресурс. URL: <http://www.3republic.org.ua/ua/analytics/12687>.

⁴⁸ Бернар А.-Л. Україна носить ідею Європи. Електронний ресурс. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-yevropi/>

1.2. Джерельна база

Джерельна база дослідження Революції Гідності та шляху України до Європи охоплює різні за своїм походженням групи літератури, матеріалів та документів, які можна виокремити в законодавчі акти, довідкові матеріали, збірники матеріалів, періодику, зображальні, наративні джерела.

До *законодавчих актів* можна віднести Закони України, Постанови Верховної Ради, Укази Президента, Розпорядження Кабінету Міністрів України, Резолюції Генеральної Асамблеї ООН та інші важливі законодавчі акти та документи, які були прийняті в період від 2013 по 2022 роки та мають велике значення у дослідження Революції Гідності та європейської інтеграції України.

Велику роль в початку масових протестів українців проти режиму В. Януковича та за європейський розвиток України відіграло Розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року щодо «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами з іншої сторони», згідно з яким було призупинено підготовку до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та відновлено торгівельно-економічні зв'язки з російською федерацією. Дане розпорядження було підписане тодішнім Прем'єр-міністром України М. Азаровим⁴⁹. Пізніше, після повалення режиму Януковича та Азарова, новий Прем'єр-міністр України А. Яценюк 2 березня 2014 року ухвалив нове Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року»⁵⁰.

---

⁴⁹ Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 905-р від 21 листопада 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-%D1%80#Text>

⁵⁰ Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 113-р від 02 березня 2014 року. Київ, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2014-%D1%80#n2>

Історик П. Гай-Нижник на своєму особистому сайті опублікував розпорядження начальника Головного управління Служби Безпеки України у м. Києві генерала-майора О. Щеголева до начальників регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом від 24 листопада 2013 року «Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена», в якому зазначалося, що в Києві готуються масові терористичні акти⁵¹.

Також П. Гай-Нижник оприлюднив «План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва», який був підготовлений силовиками для придушення повстань та припинення порушень громадського порядку⁵².

Таким чином, тодішня влада вперше офіційно заявила, що мітинги українського народу – це тероризм та розробляла плани розправи силовиків з мітингувальниками.

До ще більшого загострення подій призвело прийняття Верховною Радою України 16 січня 2014 року так званого пакету «драконівських законів», в яких обмежувалися права та свободи громадян України, у тому числі свобода масових зібрань, передбачалися підвищення штрафів за організацію мітингів, за опір представникам влади чи правоохоронним органам, за носіння масок, балаклав чи іншої частини одягу, схожої на військову чи правоохорону форму. Прийняття цих диктаторських законів викликало масові реакції серед громадянського суспільства, багатьох

---

⁵¹ СБУ. Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена». Керівникам регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом – членам Координаційної групи АТЦ при Головному управлінні СБ України у м. Києві та Київській області (Начальник Головного управління генерал-майор О. Щеголев) 24 листопада 2013 р. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(11\)24.maidan_sbu.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(11)24.maidan_sbu.php)

⁵² План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php)

політиків, журналістів та міжнародних партнерів України та призвело до ще більших протестів на Майдані Незалежності у Києві⁵³.

19 лютого 2014 року СБУ та Антитерористичний центр України прийняли рішення про проведення антитерористичної операції на всій території України⁵⁴.

Після кривавих жорстоких подій 18-20 лютого 2014 року у Києві, під час яких загинуло більше ста людей і дуже багато було травмовано, Верховна Рада України прийняла Постанову № 740 від 20 лютого 2014 року «Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей», в якій засудила всі вияви насильства, які призвели до смертей та поранень людей, заборонила використання будь-яких видів зброї проти учасників акцій протесту та заборонила Службі Безпеки України проводити антитерористичну операцію⁵⁵.

Наступного дня 21 лютого 2014 року, президент В. Янукович підписав мирну Угоду з опозицією, в якій закликали до припинення боротьби та кровопролиття, відновлювалася дія Конституції України від 2004 року, створення нового уряду та звільнення від відповідальності всіх захоплених учасників акцій протесту⁵⁶. Документ засвідчили представники іноземних держав – Республіки Польща, Франції, ФРН. Представник російської федерації угду не підписав. Вночі з 21 на 22 лютого В. Янукович втік з України.

23 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 764 «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання

---

⁵³ International Advisory Panel. Information Note No. 9. «Draconian' Laws»; Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/732-18/paran2#n2>; <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/721-vii>

⁵⁴ Заява Голови Служби безпеки України Олександра Якименка «Про прийняття рішення про проведення антитерористичної операції». 19 лютого 2014 року. Офіційний інтернет-портал Деснянської районної в м. Києві державної адміністрації. URL: <https://desn.kyivcity.gov.ua/news/540.html>

⁵⁵ Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей: Постанова Верховної Ради України № 740 від 20 лютого 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-18#Text>

⁵⁶ Угода про врегулювання кризи в Україні. Українська правда. Київ, 21 лютого 2014 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/>

обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України», відповідно до якої, О. Турчинов став тимчасово виконувати обов'язки президента України до обрання нового президента⁵⁷.

Згідно з Указом від 13 листопада 2014 року новообраного Президента України П. Порошенком в Україні 21 листопада відзначається День Гідності і Свободи, на честь Помаранчевої Революції 2004 року та Революції Гідності 2013 року⁵⁸. Ці дві події в сучасній історії України є доленосними для українського народу та його вільного європейського майбутнього.

Варто зазначити, що після обрання нового президента України переговори щодо підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відновилися. Таким чином, 21 березня 2014 року було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а 27 червня 2014 року – економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС тривала з 16 вересня 2014 року по 1 вересня 2014 року, після чого Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності в повному обсязі⁵⁹.

Важливою подією в євроінтеграції України стало ухвалення Верховною Радою України 7 лютого 2019 року Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Ці зміни, які законодавчо закріпили курс України до членства в ЄС та НАТО набули чинності від 21 лютого 2014 року⁶⁰.

---

⁵⁷ Про покладання на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 764 від 23 лютого 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text>

⁵⁸ Про День Гідності та Свободи: Указ Президента України № 872 від 13 листопада 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text>

⁵⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Брюссель, 21.03.2014. (Остання редакція 25.10.2022). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text

⁶⁰ Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації

Серед *довідкових матеріалів*, використаних у курсовій роботі, слід виділити «Енциклопедію історії України» в якій варто розглянути статтю науковця В.Головка «Революція Гідності 2013-2014 рр.»⁶¹

Збірники матеріалів. Великого значення в дослідженні Євромайдану, Революції Гідності та шляху України до Європи від 2013 року стали збірники авторів, які випустили книги з розслідуваннями, інтерв'ю свідків та учасників подій, фотоматеріалами, документами, які дозволяють повернутися до тих трагічних подій 2013-2014 років. Такою збіркою є книга С. Кошкіної «Нерозказана історія», яка в своїх матеріалах проаналізувала інтерв'ю представників влади та запропонувала читачеві зробити висновки у ширості та правдивості цих виступів⁶².

Журналістки Н. Гук та Л. Івшина у своїх книжках «Євромайдан. Звичайні герої» та «Люди Майдану» зібрали історії окремих героїв, учасників подій Євромайдану, які створили Революції Гідності та прагнули змінити світ⁶³.

Мустафа Найєм опублікував збірку документів «#Євромайдан. Архіви влади», в якій оприлюднив аналітичні записки, доповіді, карти розстановки сил на Майдані – все, що стосувалося Майдану⁶⁴.

Однією з важливих складових наукової роботи є *періодика*. Матеріали періодичної преси, як української так і зарубіжної відображають реальні події Революції Гідності та шляху України до Європи в період 2013-2022 років.

Північноатлантичного договору): Закон України № 2680 від 07.02.2019 року. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

⁶¹ Головка В. В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с.

⁶² Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 400 с.

⁶³ Гук Н. Євромайдан [Звичайні герої]: публіцистика. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 144 с.

⁶⁴ Люди Майдану. Хроніка / за заг. ред. Л. Івшиної. К.: ПрАТ “Українська прес-група”, 2014. 240 с.

⁶⁵ Мустафа Найєм. #Євромайдан. Архіви влади. Документи. Українська правда. 20.11.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/546e2ff4e9e2b/>

У журналі «Спільне» був присвячений цілий спецвипуск подіям Майдану та Революції Гідності. Видання містило чотири розділи, в яких писало про передумови Майдану, Майдан у подробицях та деталях, Антимайданський рух та інші погляди на події Революції Гідності⁶⁶.

Спеціальний випуск журналу «Viva!», присвячений сучасній історії України, та 90 кривавим дням 21.11.2013 – 21.02.2014 опублікував обличчя героїв Майдану – фото учасників подій, які були зроблені фотографами з України, Каади та росії⁶⁷.

Інтернет-видання «Радіо Свобода» опублікувало статтю «Революція Гідності завершилася, але досі триває революція духу»⁶⁸, в якій І. Кротенко, який у 2013 році був студентом Національного педагогічного університету імені Драгоманова та приймав безпосередню участь у подіях зими 2013-2014 років, у своєму інтерв'ю описав все те, через що він та його друзі-студенти пройшли в період Революції Гідності на Майдані.

Про Революцію Гідності та Майдан писали українські інтернет-видання «Українська Правда»⁶⁹, «Голос України»⁷⁰, «Урядовий кур'єр»^{71,72}, «Кореспондент», «Нова газета», «Український інтерес»⁷³. Про Євромайдан як складову Революції Гідності писав Foreign Affairs⁷⁴.

⁶⁶ Майдан. Погляд зліва. Спецвипуск журналу Спільне. № 9. Київ, 2015. 224 с.

⁶⁷ Viva! Спеціальний випуск. Обличчя Майдану. Київ, березень 2014. 83 с.

⁶⁸ Кротенко І. Революція гідності завершилася, але досі триває революція духу. Радіо Свобода. 21 листопада 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27378477.html>

⁶⁹ Воробйов І. Революція гідності відбулася, але чи досягли ми верховенства права? Інтернет-ЗМІ «Українська Правда». 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/02/20/7324674/>

⁷⁰ Джон Керрі. Українці виборють демократичне майбутнє Європи. Голос України. 01.02.2014. URL: <http://golosukraine.com/publication/politika/svit/21299-ukrayinci-viboryuyut-demokratichne-majbutnye-yevro/>

⁷¹ Геройка і трагедія перших днів. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/geroyika-i-tragediya-pershih-dniv/>

⁷² Головка О. Революція Гідності й через п'ять років триває. Урядовий кур'єр. 20 лютого 2019. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/revolyuciya-gidnosti-j-cherez-pyat-rokiv-trivaye/>

⁷³ Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311>

⁷⁴ Киридон А. Євромайдан як складова Революції Гідності. Foreign Affairs. 04.06.2015. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/jevromaidan-jak-skladova-revoljuciji-gidnosti/>

Про історичні події європейського розвитку України писали майже всі українські журнали, газети та інтернет-видання. Так, «Європейська правда» писала, що після повномасштабного вторгнення росії на територію України президент України В. Зеленський 28 лютого 2022 року подав заявку на членство в Європейському Союзі⁷⁵.

Історичною подією для розвитку України, якою поділилося інтернет-видання «Суспільне. Новини» стало ухвалення рішення Європейською Радою на саміті у Брюсселі 23 червня 2022 року про надання Україні офіційного статусу кандидата в Європейський Союз⁷⁶.

Варто зазначити, що вагому роль в сучасних наукових дослідженнях відіграють інтерв'ю політиків, істориків, відомих діячів, аудіо-, відеоматеріали, викладені на Youtube у загальний доступ, які виступають **зображальними джерелами**.

Велику роль у поширенні інформації про початок масових протестів між мітингувальниками відіграли соціальні мережі. З перших днів протистояння у соціальних мережах з'являлись заклики до масових зборів на Майдані Незалежності у Києві з метою боротьби з проросійським урядом та виборюванням європейського майбутнього для України. Багато активістів, волонтерів, блогерів публікували пости в Facebook, Instagram, Twitter, в яких детально описували хронологію Революції Гідності та виражали свої думки стосовно подій, що відбувалися в Україні. Саме завдяки їхній роботі у мережі з'явилися відео-, фотоматеріали, документи, які можна відкрито досліджувати⁷⁷⁷⁸.

⁷⁵ Заявка України на вступ до ЄС: деталі та прогнози // Європейська правда. 02.03.2022. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135049/>

⁷⁶ ЄС остаточно надав Україні статус кандидата // Суспільне. Новини. 23 червня 2022. URL: <https://suspilne.media/253241-es-ostatocno-nadav-ukraini-status-kandidata/>

⁷⁷ Галушко К., Зорба Н. «Українська Facebook-революція?» Соціологічне дослідження «Соціальні мережі на тлі Євромайдану» (листопад-грудень 2013 р.). URL: <http://historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1162-kyrylo-halushko-nataliia-zorba/>

⁷⁸ Twitter візуалізував усі записи світу із хештегом #euromaidan. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27149>

У одному зі своїх інтерв'ю тодішній президент України Віктор Янукович пояснював причину відмови України у підписанні Угоди про асоціацію з ЄС⁷⁹. Він зазначав, що підписавши Угоду, Україна зазнала б великих економічних втрат, адже співпраця з Європою вимагала великих реформ в країні, на які, на думку В. Януковича, Україна не мала фінансових засобів.

29-30 листопада 2013 року у Києві на Майдані Незалежності розпочалася боротьба правоохоронних органів з мітингувальниками. Особливу жорстокість міліції та всі реалії, які відбувалися тоді під час мітингів детально показують тисячі відео, інтерв'ю очевидців, документальні та художні фільми, викладені в загальний доступ на YouTube⁸⁰⁸¹⁸²⁸³⁸⁴⁸⁵⁸⁶.

Антін Мухарський до своєї книги «Майдан. Революція духу» випустив однойменний документальний фільм «Майдан Мистецтво спротиву»⁸⁷, присвячений подвигам героїв, волонтерів, активістів, громадський діячів, медиків Майдану.

Одним із зображальних джерел, що містить інформацію про перебіг подій Революції Гідності протягом певного періоду часу є відеопроєкт «94

⁷⁹ Янукович В. «Народ договорится, и Украина станет единой». Аргументы і Факти. № 52. 24 лютого 2014 року.

⁸⁰ 5 канал (22 листопада 2014 року). Євромайдан: Революція Гідності. Повна хронологія. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KWs62YiXPDA>.

⁸¹ 5 канал (18 лютого 2020 року). Революція Гідності: унікальні кадри з іншого боку барикад Майдану – архів МВС [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pmIK8v5w-tE>

⁸² ТСН (18 лютого 2020 року). Кривавий день Євромайдану: хронологія подій 6-річної давності. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WX7NQgMyTIQ> (дата звернення: 15.05.2023).

⁸³ Суспільне культура (20 лютого 2021 року). Майдан. Шість літер нашої свободи. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KJaK8_uKHh4.

⁸⁴ Суспільне новини (22 листопада 2019 року). Документальний фільм «Майдан Гідності». [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oLkK1H2Cc>.

⁸⁵ Телеканал ICTV (4 березня 2014 року). Революція Гідності. Спецпроект ICTV. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qukYAIUHX6k>

⁸⁶ Office of the President of Ukraine (24 червня 2022 року). Звернення Президента України В. Зеленського: Україна здобула статус кандидата в ЄС [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IxIJoIpCy00>

⁸⁷ Люта українізація з Антіном Мухарським. (21 листопада 2020 року). Документальний фільм Антіна Мухарського Майдан. Мистецтво спротиву. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ixQSJ9Yg_0E

дні. Євромайдан очима ТСН», створений професійними журналістами телеканалу «1+1»⁸⁸⁸⁹, який пізніше оформили у вигляді книги-альбому⁹⁰.

Вагоме значення для дослідження Революції Гідності є інтернет-сайт Національного меморіального комплексу Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності⁹¹. Тут розміщена загальна інформація про Майдан, Революцію Гідності, Героїв Небесної Сотні, різноманітні виставки, події, новини, що стосуються тих подій, а також фото, світлини з Революції Гідності, аудіоспогади учасників Майдану, відео та 3Д-панорами.

Очевидиця та учасниця подій в Україні взимку 2013-2014 рр. Anastasia Taylor-Lind випустила фотоальбом, який зібрав світлини, зроблені нею власноруч в Києві. Фотограф опублікувала фото людей на чорному тлі на Майдані та фото жінок, які оплакували загиблих героїв після жорстоких кривавих розправ над майданівцями 18-20 лютого 2014 року⁹².

До розряду важливих опублікованих *нарративних джерел* можна віднести щоденники, блоги, записки, спогади окремих авторів. Тут варто виділити спогади Ю. Андруховича, Ю. Винничука, С. Жадана, Т. Прохасько, І. Ципердюка зібрані у роботі «ЄвроМайдан: хроніка відчуттів»⁹³, спогади очевидців у літописі О. Забужко «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву»⁹⁴, анотацію О. Середюка «Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО»⁹⁵, поетичну колекцію авторського колективу «Євромайдан. Лірична хроніка»⁹⁶, які зробили великий внесок у дослідження

⁸⁸ ТСН. (26 вересня 2014 року). 94 дні. Євромайдан очима ТСН. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K0icRY1Ae5A>

⁸⁹ 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/>

⁹⁰ Пушинова Т. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. К.: Основи, 2014. 176 с.

⁹¹ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

⁹² Taylor-Lind Anastasia. Maidan. Portrets from the black square. London. GOST, 2014. 142 s.

⁹³ ЄвроМайдан: хроніка відчуттів / Тарас Прохасько, Іван Ципердюк, Юрій Андрухович, Сергій Жадан, Юрій Винничук. Брустурів: Дискурсус, 2014. 156 с.

⁹⁴ Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву / автор проекту О. Забужко. К.: Комора, 2014. 312 с.

⁹⁵ Середюк О. Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО. Івано-Франківськ: Видавництво «ФОП Стебеляк», 2015. 340 с.

⁹⁶ Євромайдан. Лірична хроніка [поетична колекція]. Брустурів: Дискурсус, 2014. 44 с.

Євромайдану та Революції Гідності. А. Курков у своєму «Щоденнику Майдану»⁹⁷ детально описував події, які бачив власними очима із вікна свого будинку на Хрещатику щодня протягом всього періоду Майдану та Революції. Киянка, учасниця подій Революції Гідності Ю. Орлова зі своїх постів у Facebook сформуvala щоденник спогадів під назвою «111 днів майдану: Записки київлянки»⁹⁸.

Авторами О. Андрєєвою, І. Бернард та Л. Фінбергом було видано працю «Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність», в якій було зібрано спогади про надану майданівцям медичну, психологічну, соціальну, правову допомогу та допомогу міжнародних організацій для постраждалих⁹⁹.

Володимир Щербак присвятив Революції Гідності книгу «Мій Майдан», в якій зібрав власні коментарі та спогади про події, які він спостерігав на власні очі у листопаді 2013 – лютому 2014 роках. Автор у своїх записах зробив перелік Героїв Небесної Сотні, які віддали свої життя під час Революції Гідності та описав події та обставини їх загибелі на Майдані¹⁰⁰.

Про криваві жорстокі події листопаду 2013 – березня 2014 років у свої спогадах згадував один із учасників львівського «Беркуту». Він розповідав, що «22 січня 2014 року на Грушевського розпочалися найкривавіші бої, були перші жертви, застосування справжньої вогнепальної зброї», а «20 лютого 2014 року беркутівці, спецназівці, тітушки стріляли по мітингувальникам із автоматів, був страшенний хаос»¹⁰¹.

⁹⁷ Курков А. Щоденник Майдану. Харків: Фоліо, 2015. 256 с.

⁹⁸ Орлова Ю. 111 днів майдану: Записки київлянки. Київ: Видавництво «Дуліби», 2014. Мова видання: українська/російська/англійська. Пер. С. Ціпко. 144 с.

⁹⁹ Андрєєва О., Бернард І, Фінберг Л. Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2018. 816 с.

¹⁰⁰ Щербак В. Мій Майдан. Київ: Видавництво «Самміт-Книга», 2015. 272 с.

¹⁰¹ Сповідь львівського «беркутівця». Ягнятами ми там не були. Galnet. 2014. 21 березня. URL: <http://galnet.org/interview/120876-spovidlvivskoho-berkutivtsya-yahnyatamy-my-tam-ne-buly>.

У своїх споминах тодішній начальник Генерального Штабу Збройних Сил України В. Замана засвідчував, що особистого наказу від президента Януковича на розгін мітингувальників він не отримував, а міністр оборони Лебедєв робив усе можливе, щоб втягнути Збройні Сили України у боротьбу з народом. В. Замана говорив, що «йому від Лебедєва прийшов наказ відправити військових на зачистку Майдану, проте начальник Генштабу відмовився, за що поплатився своєю посадою»¹⁰².

Таким чином, комплексний аналіз джерел дозволяє глибоко й всебічно дослідити події Революції Гідності в Україні та охарактеризувати шлях України до Європи у період з 2013 року по 2022 рік. Вибір та аналіз джерел проводився відповідно до поставленої мети та завдань дослідження.

Опрацювання джерел, які стосуються революційних та євроінтеграційних подій в Україні у 2013–2022 роках є дуже складним процесом, оскільки великий об'єм інформації про новітню історію України розміщений у вигляді аудіо-, відеоматеріалів, інтерв'ю учасників або свідків подій Революції Гідності. Також, велика інформаційна база з досліджуваної тематики міститься в збірниках матеріалів та документів, законодавчих актах та в періодичних виданнях.

1.3. Методологія та методи дослідження

У методологічній основі дослідження лежить низка комплексних підходів, методів та принципів, за допомогою яких можна з належною повнотою реконструювати історичні процеси, забезпечити достовірність результатів дослідження, дати автору можливість по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми. Під час дослідження було використано наступні принципи:

---

¹⁰² Экс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php).

- принцип історизму – полягає у розгляді різних історичних подій та процесів, розумінні історичних причин та передумов до української революції, євроінтеграційного курсу України та боротьби українського народу проти співпраці з російською федерацією;

- принцип об'єктивності – направлений на аналіз сучасних матеріалів, документів, низки зображальних джерел, що розкривають конкретні факти подій Євромайдану та Революції Гідності;

- принцип всебічності – передбачає дослідження усіх фактів та обставин, що безпосередньо впливають на досліджуваний об'єкт; дозволяє розглянути різноманітні джерела дослідження різного походження та особисту думку авторів на ті чи інші обставини подій;

- принцип комплексності – передбачає широкий і всебічний аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на зміст дослідження;

- принцип системності – допомагає встановити зв'язки між конкретними структурними елементами, що забезпечують функціонування того чи іншого історичного явища;

- принцип науковості – дозволяє розглянути ту чи іншу сфери наукової діяльності окремих дослідників;

- принцип взаємозв'язку – дає змогу розглянути взаємозв'язок між причинами, хронологією подій Революції Гідності та, як наслідок, курсу України на Європу та боротьбу з російською агресією;

- принцип конкретності – полягає у забезпеченні точного обліку всіх обставин, в яких відбувалася Революція Гідності у 2013-2014 роках.

Для комплексного та достовірного аналізу теми, у дослідженні були використані певні науково-методологічні підходи. Міждисциплінарний підхід передбачає комплексне застосування політичних, соціально-економічних та юридичних аспектів у процесі висвітлення подій української революції у 2013-2014 роках та євроінтеграційної політики України. Системний підхід полягає у виокремленні певних компонентів дослідження та аналіз їхнього взаємозв'язку. Дослідження основних положень, проблем,

аспектів та їх причинно-наслідкового зв'язку забезпечують концептуальний, аспектний та діалектичний підходи. За допомогою історичного підходу з'являється можливість проаналізувати та описати події періоду Революції Гідності та шляху України до Європи з 2013 по 2022 роки.

Діяльнісний підхід спрямований на обґрунтування внутрішньої антиросійської політики українського уряду та зовнішньої діяльності України з метою набуття офіційного статусу країни-члена європейського Союзу. У курсовій роботі, на основі інформаційного підходу, розглянуто великий об'єм інформативної бази, яка містить в собі наукову цінність для дослідження. Завдяки аксіологічному підходу проводиться аналіз європейських ціннісних орієнтирів України, що я стали однією з причин Революції Гідності в Україні.

Під час дослідження було використано загальнонаукові (порівняння, узагальнення, синтезу та аналізу, індукції та дедукції), і спеціально-історичні методи (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий, проблемно-хронологічний, історико-системний).

Метод аналізу допомагає виділити передумови масових протестних акцій в Україні, події Євромайдану, які плавно перетікли в Революцію Гідності, її результати та наслідки для внутрішніх реформ та зовнішньої політики України. Метод синтезу дав можливість дослідити окремі аспекти та об'єднати їх між собою в єдине ціле. Методи індукції та дедукції дозволяє зробити узагальнення та висновки дослідження, попередньо навівши факти та докази щодо певних процесів та подій. Метод порівняння дає змогу дослідити та порівняти різні погляди науковців щодо досліджуваної тематики. Метод узагальнення сприяє оформленню кінцевих результатів дослідження та формулюванню конкретних наукових висновків.

Спеціально-історичні методи дослідження дозволяють вивчити історичні аспекти Революції Гідності, євроінтеграційної політики України та боротьби України з російською агресією (історико-генетичний, історико-

типологічний, історико-порівняльний, ретроспективний, структурно-функціональний, конкретно-пошуковий, проблемно-хронологічний, історико-системний).

Так, історико-генетичний метод сприяє послідовному розкриттю основних етапів формування зовнішньополітичного європейського напрямку діяльності України та антиросійської внутрішньої політики України.

Розглянути українські протестні акції на Майдані, події Революції Гідності та проєвропейські погляди українського суспільства дозволив структурно-системний метод, який дав можливість розглядати об'єкт з усіма його основними рисами як єдине ціле. Проблемно-хронологічний метод дозволяє розглянути процеси та події в часовій хронологічній послідовності, у певних рухах і змінах.

Історико-типологічний метод своєю метою ставить упорядкування об'єктів у певні типи на підставі властивих їм істотних ознак, дає змогу визначити критерії типологізації, пов'язані з головною темою дослідження. За допомогою історико-типологічного методу в роботі виокремлено основні аспекти сучасного українського та зарубіжного періоду щодо питання Революції Гідності та шляху України до Європи.

Застосування джерелознавчих методів дослідження, таких як метод пошуку, наукової практики і типологічно-видової класифікації джерел, сприяло відтворенню достовірних фактів досліджуваного періоду і дозволило врахувати й оптимально використати науковий доробок українських та зарубіжних істориків з питань Революції Гідності та курсу України на Європу.

Таким чином, зазначені підходи, принципи та методи наукового дослідження дають змогу опанувати наявну літературу з проблеми, вивчити джерела, систематизувати й узагальнити отриману інформацію, найбільш адекватно відобразити історичні, що дає можливість уникнути під час дослідження суб'єктивних оцінок, залишитися на об'єктивно-науковій точці зору та забезпечує наукову достовірність результатів дослідження.

Отже, використання сукупності загальнонаукових, спеціально-історичних та джерелознавчих методів пізнання створює належні умови для досягнення поставленої мети. Застосовані принципи та методи дали змогу провести дослідження неупереджено, системно і комплексно, висвітлити визначені аспекти проблеми у взаємозв'язку з процесами та подіями, що відбувалися в Україні в досліджуваний період, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку історії та політики всього українського суспільства. У цілому комплексне застосування вказаних методів наукового дослідження дало можливість проаналізувати проблеми української Революції Гідності у 2013-2014 роках та шлях України до Європи з 2013 року по 2022 рік.

РОЗДІЛ 2

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ – ВИБІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО

У період історії, коли народи прагнуть до свободи, справедливості та гідності, відбуваються події, що знищують тотальну систему і визначають новий напрямок розвитку. Однією з таких ключових епох стала Революція Гідності, яка вирувала в Україні у 2013-2014 роках. Ця визначна подія не лише змінила обличчя країни, а й вклала в себе глибокий символізм, виразивши прагнення до європейських цінностей та майбутнього.

Революція Гідності виросла з реального невдоволення народу несправедливістю, корупцією та відсутністю гідності у владних структурах. Протистояння людей стало символом вибору європейського майбутнього, де права та свободи кожного громадянина є основоположними цінностями. Цей період активної громадянської участі визначив не лише подальший політичний курс країни, а й утвердив прагнення до тісної взаємодії з Європейським Союзом.

Варто зазначити, що український народ довгий час був відокремлений від європейського співтовариства, ізольований від культурного, політичного та духовного життя Європи. Великий вплив на складний та тривалий процес самоідентифікації українців як європейців мали наслідки Радянського Союзу, особливо серед старшого покоління, а також антиєвропейська ідеологія «русского міра» серед населення певних областей України¹⁰³.

Українська революція кінця 2013-го – початку 2014 років, яка отримала назву Євромайдан, є особливим, не баченим раніше у всьому світі політичним явищем, яка була виражена у формі мирного народного супротиву. Саме на Майдані у Києві сформувалася нова українська нація,

---

¹⁰³ Мосін О. В. Шлях України до Європи в контексті Революції Гідності. «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 113.

високоїдейна, готова стояти до останнього та боротися за майбутнє своєї батьківщини, ризикуючи навіть власним життям. Події Євромайдану стали українською революцією духу, символом свободи слова кожного українця. Мирні акції протесту перетворилися в повстання сотні тисяч українців¹⁰⁴.

Україна та Європейський Союз співпрацюють вже багато років, однак переломним моментом в контексті євроінтеграції України став 2013 рік.

У листопаді 2013 року Україна та Європейський Союз, після довготривалих переговорів, стояли на порозі підписання Угоди про співпрацю, однак стало відомо, що у зв'язку з невиконанням Україною вимог, поставлених від ЄС та зростанням напруги у стосунках між Україною та російською федерацією, ця Угода ймовірно не буде підписана. 20 листопада 2013 року тодішній прем'єр-міністр М. Азаров, перебуваючи на прес-конференції в російській федерації, заявив, що Україна активно співпрацює з ЄС та готується до підписання Угоди про асоціацію¹⁰⁵.

Однак, вже наступного дня, 21 листопада 2013 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Розпорядження № 905 щодо «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами з іншої сторони», згідно з яким було призупинено процес підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, відновлено торговельно-економічні зв'язки, міжнародну торгівлю та активний діалог з російською федерацією. Дане розпорядження було підписане тодішнім Прем'єр-міністром України М. Азаровим (пізніше, 2 березня 2014 року, воно було скасоване новим прем'єр-міністром України А. Яценюком, у зв'язку з поваленням режиму

---

¹⁰⁴ Там само. С. 114.

¹⁰⁵ *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Колективна монографія: Розділ 7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. С. 300.

В. Януковича та М. Азарова¹⁰⁶) та відіграло значну роль в початку масових протестів українців проти режиму В. Януковича та за європейський розвиток України¹⁰⁷.

Окрім відмови від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, була й низка інших важливих причин, які підштовхнули народ до масових протестів. Зокрема, постійно зростав тиск олігархів на політичні процеси в Україні. Їх проросійські настрої сприяли майже повному поверненню України під вплив Росії.

З початком правління президента В. Януковича у 2010 році було відновлено президентсько-парламентську форму правління в Україні, що призвело до розквіту авторитаризму із надмірною концентрацією владних повноважень у руках президента. Також президентсько-парламентська форма правління у росії, Білорусі, Венесуели, Казахстані, Південній Кореї та ін.¹⁰⁸ Пізніше, у 2012 році Верховна Рада України ухвалила так званий «закон Ківалова–Колесніченка», який сприяв розширенню використання регіональних мов, зокрема російської в тому числі. Варто додати, що одним із співавторів даного мовного закону є Сергій Ківалов, який на той час тісно спілкувався з президентом російської федерації володимиром путіним¹⁰⁹. Таким чином, закон обмежував вживання української мови як державної, сприяв масштабній русифікації, а його прийняття викликало масові протести серед населення.

---

¹⁰⁶ Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 113-р від 02 березня 2014 року. Київ, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2014-%D1%80#n2>

¹⁰⁷ Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 905-р від 21 листопада 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-%D1%80#Text>

¹⁰⁸ Литвин В. С. Напівпрезидентська система правління: конституційно-правові виклики та перспективи для України на фоні світового інституційного досвіду. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 26 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/spukr-1.pdf>

¹⁰⁹ Ухвалено новий закон про мову. Перелік основних положень. Радіосвобода. 25.04.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29903678.html>

Більше того, відмічалось зростання рівня корупції, безробіття та інфляції, а також – загальне погіршення життєвого рівня¹¹⁰. На додаток, у 2010 році президентом В. Януковичем та тодішнім президентом росії Дмитром Медведєвим між Україною та РФ були підписані так звані «Харківські угоди», відповідно до яких перебування у Севастополі, на території автономної республіки (АР) Крим, Чорноморського флоту рф продовжувалося на 25 років, в обмін на «дешевий» газ для України¹¹¹.

Такий хід подій обурило українців, невдоволення великої частини українського суспільства щодо політичних, економічних та соціальних проблем призвело до того, що тисячі громадських діячів, журналістів, студентів та активістів вийшли на Майдан Незалежності в Києві на мирну акцію, вимагаючи важливих змін у політичному курсі України та підписати Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом. Коли стало зрозуміло, що тодішній президент Віктор Янукович не підписуватиме Угоду – активісти почали вимагати його відставки. Мирні акції протесту перетворилися в повстання сотні тисяч українців на Майдані Незалежності. Народний протест отримав назву Революції Гідності¹¹².

Таким чином, непідписання Угоди про асоціацію стало останньою краплею для українців. 21 листопада 2013 року у соціальних мережах стали з'являтися заклики збиратися на Майдані у Києві та вимагати проєвропейського майбутнього для України. Одним із перших, хто опублікував у Facebook пост з обуренням та закликом до масових зібрань був журналіст Мустафа Найєм. Він писав, що «зустріч усіх охочих планується о

---

¹¹⁰ *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 300-325.

¹¹¹ Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос). Харків. 21.04.2010. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text

¹¹² *Мосін О. В.* Шлях України до Європи в контексті Революції Гідності // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 113.

22:30 год на Майдані Незалежності у Києві» та просив максимально поширити його допис¹¹³.

Головним інструментом для спілкування протестувальники обрали соціальні мережі, а саме Facebook і Twitter. Саме в цих соціальних мережах вперше з'явився хештег #Євромайдан, який активно використовували для публікацій як українські користувачі, так і весь світ¹¹⁴. Саме завдяки цьому хештегу люди по всій Україні могли відслідковувати коли і де відбуваються зібрання¹¹⁵.

Журналістка А. Туловська у своїй статті писала, що Повстання Гідності почалось 21 листопада 2013 року та продовжилося у чотири фази: студентський протест, мирний Майдан, радикальний та кривавий Майдан. Загалом за перший тиждень Євромайдану по всій Україні відбулося 157 масових протестів¹¹⁶.

Визначною подією в медіа-просторі став виступ тодішнього прем'єр-міністра України Миколи Азарова, який 22 листопада 2013 року під час засідання Верховної Ради України заявив про офіційне замороження підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, у зв'язку зі складною економічною ситуацією в країні¹¹⁷.

Варто додати, що 22 листопада 2013 року минала дев'ята річниця помаранчевої революції, яку громадські організації планували відзначити всеукраїнською акцією протесту. В соціальних мережах з'явилися дописи активістів із закликом до виходу на мітинги¹¹⁸.

¹¹³ Мустафа Найєм. #Євромайдан. Архіви влади. Документи // Українська правда. 20.11.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/546e2ff4e9e2b/>

¹¹⁴ Twitter візуалізував усі записи світу із хештегом #euromaidan. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27149>

¹¹⁵ Галушко К., Зорба Н. «Українська Facebook-революція?» Соціологічне дослідження «Соціальні мережі на тлі Євромайдану» (листопад-грудень 2013 р.). URL: <http://historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1162-kyrylo-halushko-nataliia-zorba/>

¹¹⁶ Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311>

¹¹⁷ Азаров оголошує призупинення Асоціації з ЄС. (22 листопада 2013 року). 5 канал. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8k0x0tQPXGs&t=1s>

¹¹⁸ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 19. URL:

Одним із ініціаторів та активних учасників акцій протесту проти режиму В.Януковича був Олександр Данилюк, координатор руху «Спільна справа». Він перший почав закликати людей збиратися на майдані на річницю помаранчевої революції та прагнув, щоб уряд припинив перекладати провину за не підписання Угоди про асоціацію з ЄС на парламент та виступав за проведення дострокових парламентських виборів для обрання нового прем'єр-міністра України¹¹⁹.

З метою збереження порядку в столиці, Окружний адміністративний суд Києва ухвалив постанову щодо заборони проведення акцій у центрі міста, а також встановлення наметів, кіосків на період з 22 листопада 2013 року по 7 січня 2014 року включно¹²⁰

У перший день протесту зібралось близько півтори тисячі майданівців з прапорами України та Європейського Союзу. Мітингувальники вирушили на заблоковану силовиками вулицю Банкову та направились під Адміністрацію Президента, заспівавши гімн України. До Києва доєдналися й інші міста: Харків, Миколаїв, Одеса, Хмельницький, Житомир, Рівне, Кіровоград, Луганськ, Чернівці, Чернігів, Черкаси. Наступного дня кількість мітингувальників у Києві зросла до п'яти тисяч, акція протесту розросталася, однак залишалася мирною¹²¹. Саме тоді вперше з'явилися гасла «Україна – це Європа», «Україна – це частина Європи», «Я – за Європейський Союз»¹²². У Львові перед будівлею обласної адміністрації на мітинг вийшло більше ста

---

https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_tasvobody_2023_red_1.pdf

¹¹⁹ *Перевозна О.* Річницю помаранчевої революції відзначатимуть на Майдані // Газета по-українськи. 22.11.2013 р. URL: https://gazeta.ua/articles/ukraine-newspaper/_richnicyu-pomaranchevoyi-revoluciyi-vidznachatimut-na-majdani/527282

¹²⁰ Про обмеження права на мирні зібрання: Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 22.11.2013 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/35641960>

¹²¹ *Головка В. В.* Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

¹²² 5 канал (22 листопада 2014 року). Євромайдан: Революція Гідності. Повна хронологія. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KWs62YiXPDA>

студентів та викладачів, вимагаючи переглянути рішення уряду щодо європейського майбутнього України¹²³.

Таким чином, у перші дні на Євромайдані не було політичних гасел, партійних прапорів та іншої політичної символіки. Основними учасниками протестів були громадські активісти, студенти та молодь без керівництва зверху. Однак, вже 24 листопада 2013 року до акцій протесту включилися українські опозиційні партії, а на Європейській площі було встановлено сцену¹²⁴. У цей день в Києві пройшла наймасштабніша хода «За Європейську Україну», яка зібрала близько 150 тисяч учасників акції. Мітингувальники вимагали відставки уряду та розпуску Верховної Ради України, якщо Угода про асоціацію так і не буде підписана¹²⁵.

Якщо на Майдані Незалежності протест проходив скромно (було встановлено один мікрофон, з якого кожен активіст міг виразити свою думку), то в цей час на Європейській площі відбувався захід масштабного характеру. На сцену один за одним запрошувалися політики: Олександр Турчинов, який представляв інтереси ув'язненої на той час Юлії Тимошенко, Петро Порошенко – позафракційний народний депутат. Виступаючи вимагали відставки уряду, підписати Угоду про Асоціацію, припинити політичні репресії та закликали натовп рушити під будівлю Кабінету Міністрів України, а потім до Адміністрації Президента¹²⁶.

Того ж вечора відбулися перші сутички протестувальників з «антимайданівцями», тітушками та спецпризначенцями. Загонами

---

¹²³ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

¹²⁴ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Серія книг: Біографії та мемуари. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. С. 93.

¹²⁵ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 21. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_ta_svbobody_2023_red_1.pdf

¹²⁶ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 94.

«Беркуту»¹²⁷, для розгону учасників акцій протесту, що виступили проти уряду, були застосовані сльозогінний газ та димові шашки¹²⁸¹²⁹.

Тим часом на Майдані Незалежності було встановлено наметове містечко, комендантом якого було обрано Андрія Парубія¹³⁰. Пізно ввечері силовики намагалися зачистити площу від табору мітингувальників, беркутівці здійснили перший штурм Євромайдану. У атаці протестувальників взяли участь близько тисячі бійців-силовиків, яких учасники протестів змогли відтіснити¹³¹.

Історик П. Гай-Нижник на своєму особистому сайті опублікував розпорядження начальника Головного управління Служби Безпеки України у м. Києві генерала-майора О. Щеголева до начальників регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом від 24 листопада 2013 року «Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена», в якому зазначалося, що в Києві готуються масові терористичні акти¹³². Таким чином, влада вперше кваліфікувала протестувальників як «терористичну» загрозу.

Після початку масових протестів був оприлюднений «План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва», підготовлений силовиками для придушення повстань та припинення

¹²⁷ Віртуальний музей російської агресії. «Беркут». Офіційний сайт. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/berkut-e3aafb0665a68b792698159af44e8c50.html>

¹²⁸ Провокації біля Кабміну України 24.11.2013 року. МВС України. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue5qlYdEaqo>

¹²⁹ ТСН. (26 вересня 2014 року). 94 дні. Євромайдан очима ТСН. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=K0icRY1Ae5A>

¹³⁰ Андрій Парубій. Інтернет-ЗМІ «ПолітХаб Чесно». URL: <https://www.chesno.org/politician/305/>

¹³¹ Гай-Нижник П. Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 301.

¹³² СБУ. Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена». Керівникам регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом – членам Координаційної групи АТЦ при Головному управлінні СБ України у м. Києві та Київській області (Начальник Головного управління генерал-майор О. Щеголев) 24 листопада 2013 р. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(11\)24.maidan_sbu.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(11)24.maidan_sbu.php)

порушень громадського порядку¹³³. Зазначений документ став свідченням того, що тодішня влада на офіційному рівні розглядала мітинги українського народу як акти тероризму, що давало їй підстави для розробки планів розправи силовиків над мітингувальниками.

Від початку масових протестів тодішній президент України В. Янукович звернувся до українців лише 25 листопада 2013 року. Він записав телезвернення до народу, в якому зазначив, що ніколи не зробить жодного кроку на шкоду Україні та не змінить її європейський курс¹³⁴. Того ж дня у Києві було спокійно. Однак, в Одесі та Дніпрі Євромайдан був жорстоко зачищений беркутівцями та міліцією¹³⁵.

З 26 по 28 листопада 2013 року українське студентство оголосило страйк проти скасування підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Відбулися мітинги студентів із низки вищих навчальних закладів у різних містах України. Основну роль у всеукраїнському студентському страйку відіграли Києво-Могилянська академія, Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, Київський політехнічний інститут, Львівський національний університет та ін.¹³⁶ Акції протесту на Майдані Незалежності та Європейській площі у Києві звучали під гаслом «Без політики»¹³⁷.

29 листопада 2013 року у Вільнюсі (Литва) під час саміту Східного партнерства Віктор Янукович не підписав Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, пояснивши цей крок як «усвідомлення величезних

¹³³ План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php)

¹³⁴ Подорож (25 листопада 2013 року). Віктор Янукович звернувся до народу. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-PL9IfmXHN0>

¹³⁵ ТСН. (26 вересня 2014 року). 94 дні. Євромайдан очима ТСН. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=K0icRY1Ae5A>

¹³⁶ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 19. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_den_gidnosti_tasvobody_2023_red_1.pdf

¹³⁷ Юрій Панін (27 листопада 2013 року). 27 листопада – загальноукраїнський студентський страйк. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HJS9xpmHWE>

економічних втрат, які може зазнати Україна через труднощі в торгівлі з росією»¹³⁸. У цей час в Києві прихильники євроінтеграції утворили живий ланцюг з гаслом «Підпиши» та вимагали Президента України підписати Угоду про асоціацію. Однак, чуда не сталось і В. Янукович повернувся із Вільнюса без позитивних результатів¹³⁹.

Переломним етапом Євромайдану стали події 30 листопада 2013 року. Після виступу зі сцени Майдану Незалежності політиків – Арсенія Яценюка, Віталія Кличка, Олега Тягнибока, які вимагали відставки уряду, - на площі вночі залишилися декілька сотень мітингувальників, серед яких значну кількість займали студенти. Близько 4:00 год ранку бійці спецпідрозділу «Беркут»¹⁴⁰ жорстоко побили протестувальників у центрі столиці: били ногами, гумовими палицями, калічили як дорослих, так і дітей. Мітингувальники, рятуючись від побиття, переховувались в Михайлівському монастирі. За півгодини спецпризначенцям вдалося очистити повністю Майдан Незалежності¹⁴¹¹⁴²¹⁴³.

Керівником розгону мітингувальників був голова управління Міністерства внутрішніх справ у Києві В. Коряка, беркутівцями керував С. Кутюк, а координував увесь процес заступник секретаря Ради національної безпеки та оборони України В. Сівкович¹⁴⁴.

Віктор Янукович публічно засудив дії міліціонерів та переконував громаду, що не віддавав наказу розганяти мітингувальників¹⁴⁵¹⁴⁶.

¹³⁸ Янукович В. «Народ договорится, и Украина станет единой». Аргументы і Факти. № 52. 24 лютого 2014 року.

¹³⁹ 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/>

¹⁴⁰ Віртуальний музей російської агресії. «Беркут». Офіційний сайт. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/berkut-e3aafb0665a68b792698159af44e8c50.html>

¹⁴¹ Філберг Л. Майдан. Свідчення. Київ 2013-2014 роки. Серія книг: Бібліотека спротиву, бібліотека надії. Видавництво «Дух і Літера», 2016. 784 с.

¹⁴² Пушинова Т. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. К.: Основи, 2014. 176 с.

¹⁴³ 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/#30.11.2013>

¹⁴⁴ Головка В.В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

¹⁴⁵ Там само.

¹⁴⁶ Екс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка. Павло Гай-Нижник – доктор

Цього дня Україна змінилася назавжди, а мирний Євромайдан перетворився в криваву Революцію Гідності.

Наступного дня, 1 грудня 2013 року, обурені жорстокістю влади кияни з'їхалися на Майдан Незалежності. В той день на акції протесту вийшли біля 1 мільйону осіб. Відбулися жорстокі сутички між протестувальниками та беркутівцями, під час яких постраждали українські та іноземні журналісти. На Хрещатику з'явилося наметове містечко, рух був перекритий¹⁴⁷¹⁴⁸.

Атакуючи міліцію та силовиків, мітингувальники у балаклавах змогли заїхати до будівлі Адміністрації Президента на тракторі з ковшем, таким чином показуючи своє радикальне ставлення до уряду. Історик М. Винницький стверджує, що існують теорії, за якими атака радикально налаштованих протестувальників на міліцейський кордон була заздалегідь спланованою і повинна була спровокувати оголошення воєнного стану в Києві. За думкою науковця, ще однією теорією є теорія змови радикальних українських активістів з російськими агентами, адже російські журналісти мали змогу фільмувати заворушення, які відбувалися на центральній площі столиці України і таким чином показували всьому світу образ столиці України як розсадник «фашистських радикалів»¹⁴⁹.

Пізніше стало відомо, що напад на міліцейський кордон планував та організовував Дмитро Корчинський – лідер праворадикальної націоналістичної групи «Братство», який після доведених звинувачень втік з України до росії¹⁵⁰¹⁵¹.

історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php)

¹⁴⁷ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

¹⁴⁸ 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/#1.12.2013>

¹⁴⁹ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 115.

¹⁵⁰ Корчинський після штурму Банкової виїхав до Росії, а полковник «Беркуту» міг займатися провокаціями» (5 грудня 2013) ТСН. URL: <https://tsn.ua/politika/korchinskiy-pislya-shturmu-bankovoyi-viyhav-do-rosiyi-a-polkovnik-berkutu-mig-zaymatisya-provokaciyami-323778.html>

¹⁵¹ Кириченко В. Темний бік Майдану. Мухарський А. Майдан: Революція Духу. К.: Наш формат, 2015. 314 с.

Після сутички євромайданівців та міліцейського кордону, загони «беркутівців» жорстоко атакували протестувальників – били гумовими палицями та кийками. Було травмовано близько 170 осіб, третина з них – журналісти¹⁵².

Після початку масових мітингів та жорстокої боротьби правоохоронних органів з демонстрантами у листопаді 2013 року, значна кількість зарубіжних журналістів, істориків, політологів, активістів почали масово писати щодо свого невдоволення подіями в Україні та жорстокої політики української влади до свого народу. Rachel Denber, заступник директора організації «Human Rights Watch» у Європі та Центральній Азії зазначала, що світ шокований від жорстокості міліції. Вона говорила, що влада повинна була зупинити насильство над людьми та захистити президентську адміністрацію іншим мирним способом. Dunja Mijatović, представник ОБСЄ зі свободи ЗМІ у своєму зверненні закликала українську владу припинити жорстоку боротьбу із демонстрантами та напади на журналістів, які під час розгону мітингів зазнали чималих фізичних травм¹⁵³.

Після жорстокої розправи силових структур над молоддю на центральній площі Києва, протести перетворилися на тривалу кампанію громадянського повстання проти владного корупційного режиму та порушень прав людини¹⁵⁴.

Люди з більш як 20 країн виражали свою солідарність та підтримку українським протестувальникам. Наймасштабніші акції відбулися у різних містах Канади, США, Німеччини, Польщі, Великобританії, Італії та Франції. Локальні активісти проводили протестні заходи в Австрії, Австралії, Бельгії,

---

¹⁵² Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 117.

¹⁵³ Ukraine: Excessive Force Against Protesters. Hundreds Injured in Kiev as Riot Police Crack Down // Human Rights Watch. 2013. December 3. URL: <https://www.hrw.org/news/2013/12/03/ukraine-excessive-force-againstprotesters>.

¹⁵⁴ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

Грузії, Естонії, Іспанії, Португалії, Литві, Норвегії, Швеції, Чехії та багатьох інших країнах світу¹⁵⁵.

Мирна фаза Революції Гідності тривала увесь грудень та половину січня. Загалом, відбулося 477 масових акцій по всій Україні¹⁵⁶.

З метою боротьби з протестувальниками, влада почала організовувати власний Антимайдан та проводити провладні мітинги¹⁵⁷. Прихильники політики уряду та режиму Януковича збиралися протягом декількох місяців у Маріїнському парку на протигагу Євромайдану¹⁵⁸. Як зазначали очевидці, учасники Антимайдану зізнавалися, що отримували за демонстрації по 300 грн в день¹⁵⁹¹⁶⁰.

Пам'ятною подією став «марш мільйона» 8 грудня 2013 року, під час якого було повалено пам'ятник В. Леніну у Києві. Ця подія викликала резонанс по всій країні, майже в кожному регіоні України відбулося масштабне явище – так званий «ленінопад» - символічна подія, що свідчила про бажання українців побороти тоталітарний радянський режим, політичні репресії¹⁶¹.

Нічний штурм Майдану закінчився відступом «Беркуту». Євромайдан вистояв¹⁶².

Президент Віктор Янукович, з метою врегулювання політичної кризи в Україні 10-11 грудня 2013 року провів зустріч з трьома попередніми Президентами України – Леонідом Кравчуком, Леонідом Кучмою та

¹⁵⁵ Андрєєва О., Бернгард І, Фінберг Л. Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2018. 816 с.

¹⁵⁶ Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311>

¹⁵⁷ Майдан. Погляд зліва. Спецвипуск журналу Спільне. № 9. Київ, 2015. 224 с.

¹⁵⁸ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 124.

¹⁵⁹ Стражний О. Майдан: Події – Свідчення – Менталітет. К.: Дух і Літера, 2016. С. 153-154.

¹⁶⁰ Щербак В. Мій Майдан. Київ: Видавництво «Самміт-Книга», 2015. С. 118.

¹⁶¹ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 24. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_ta_svbobody_2023_red_1.pdf

¹⁶² 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/>

Віктором Ющенко. До них доєдналися представники США та Європейського Союзу з іноземних справ та політики безпеки. Члени круглого столу обговорювали подолання кризи в Україні мирним шляхом¹⁶³. Таким чином, 12 грудня відбулися перемовини у Брюсселі, під час яких ЄС відмовив Україні у наданні кредитної допомоги у сумі 20 млрд євро, засудив економічний тиск з боку росії на Україну та пообіцяв запровадити безвізовий режим для українців¹⁶⁴.

У наступні дні на Майдані відбулися масштабні акції, було зібрано народне віче щодо недопущення підписання угоди про вступ України до Митного Союзу з росією¹⁶⁵. Однак, вже 17 грудня 2013 року відбулася зустріч Президента України В. Януковича з президентом російської федерації в.путіним. Результатами зустрічі стало підписання спільного плану дій між росією та Україною¹⁶⁶. Паралельно відбулося шосте засідання міждержавної російсько-української комісії. Згідно протоколу засідання, президенти домовились про план заходів щодо святкування 200-річчя Т. Г. Шевченка у 2014 році, план дій з питання врегулювання торгівельних обмежень двосторонньої торгівлі на період з 2013 по 2015 роки, було підписано Угоду про державну підтримку відновлення виробництва літаків АН-125, меморандум про співробітництво у сфері суднобудування, в галузі попередження катастроф, аварій та стихійних лих, під час здійснення спільного контролю на українсько-російському кордоні, співпраця у сфері космічно-ракетної промисловості, обмін інформацією в сфері ядерної та

---

¹⁶³ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали // За заг. Ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 18. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf

¹⁶⁴ *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 306.

¹⁶⁵ Пушнова Т. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. К.: Основи, 2014. С. 54.

¹⁶⁶ *Гай-Нижник П. П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. С. 170.

радіаційної безпеки. Також члени міждержавної комісії домовились про будівництво транспортного переходу через Керченську протоку¹⁶⁷.

Такий хід подій спричинив нову хвилю повстань майданівців. Таким чином, 22 грудня 2013 року Олександром Турчиновим було проголошено створення Всеукраїнського народного об'єднання «Майдан», метою діяльності якого була відставка президента В. Януковича. Членами Ради Майдану стали більше 40 осіб, як політиків так і громадських діячів та активістів¹⁶⁸.

Значну роль в масових протестах відіграв Автомайдан – рух колон активістів на власному транспорті. Вони допомагали перевозити поранених, підвозили допомогу на Майдан, перекривали рух автобусам силовиків, регулярно навідувалися під резиденцію В. Януковича¹⁶⁹.

В той час, коли у столиці України відбувалося протистояння між владою та народом, міжнародні партнери пропонували свою допомогу та наполягали на мирних перемовинах, тодішній прем'єр-міністр України М. Азаров зустрівся 24 грудня 2013 року у Москві з Д. Медведєвим, де вони обговорювали відродження втрачених взаємовідносин¹⁷⁰.

Результатом цього візиту стало поновлення залякувань та жорстокості з боку силовиків по відношенню до майданівців. Почалися викрадення активістів¹⁷¹. Головною новиною стало побиття журналістки та активістки Тетяни Чорновол. Про це повідомив у Twitter журналіст Мустафа Найєм¹⁷². Варто зазначити, що Тетяна Чорновол була автором «Української правди» та

¹⁶⁷ Протокол шестого засідання Російсько-Української міжгосударственной комісії (Москва, 17 декабря 2013 г.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php)

¹⁶⁸ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

¹⁶⁹ Сняк Уляна. Цілі, рушійні сили та результати Революції Гідності. С. 1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34793/1/108.pdf>

¹⁷⁰ Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. С. 175.

¹⁷¹ Гай-Нижник П. Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 313.

¹⁷² Мустафа Найєм. #Євромайдан. Архіви влади. Документи // Українська правда. 20.11.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/546e2ff4e9e2b/>

писала всю правду про Януковича, його сім'ю та оточення. Також стало відомо, що декілька активістів отримали вогнепальні та ножові поранення, було підпалено автомобілі активістів майдану¹⁷³.

До середини січня 2014 року Майдан згорнув свою активність, однак до ще більшого загострення подій призвело голосування провладної більшості Верховної Ради України за прийняття 16 січня 2014 року так званого пакету «драконівських законів» - збірка законопроектів, направлених проти Революції Гідності¹⁷⁴. Як зазначав голова лічильної комісії В. Олійник «голосувала Верховна Рада України підняттям рук, які було важко порахувати, тому не зважаючи на незаконність, спікер Ради В. Рибак того ж дня все одно підписав весь пакет законів, порушуючи майже всі пункти парламентського регламенту»¹⁷⁵.

Загалом було розглянуто та ухвалено одинадцять основних законопроектів, у яких обмежувалися права та свободи громадян України, у тому числі свобода масових зібрань, маршів, демонстрацій тощо; обмежувався рух по дорозі групою автомобілей без узгодження з правоохоронними органами (ця норма була прийнята з метою позбавлення можливості здійснювати протестувальниками автомайдан, який під час Революції Гідності набув значного поширення); передбачалися підвищення штрафів за організацію мітингів, за опір представникам влади чи правоохоронним органам, за носіння масок, балаклав чи іншої частини одягу, схожої на військову чи правоохоронну форму, за встановлення наметів. На заборону протестувальникам використовувати засоби індивідуального захисту євромайданівці відреагували досить специфічно – наступного дня

---

¹⁷³ Побили Тетяну Чорновол, яка писала про Захарченка, Медведчука, Ключова, Львовчкіна та Януковича. Українська правда. 25.11.2013 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/12/25/7008295/>

¹⁷⁴ Закон України: Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України від 02.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18/paran2#n2;%20http://zakon4.rada.gov.ua/%20laws/show/721-vii>

¹⁷⁵ Диктаторські закони 16 січня: як Україну намагалися перетворити на Росію // OBOZREVATEL. 16.01.2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zakoni-16-sichnya.htm>

учасники мітингу вийшли на протести з кастрюлями на головах¹⁷⁶. Влада мала змогу блокувати в Україні соціальні мережі та будь-які сайти за поширення екстремістських матеріалів чи координацію між учасниками Революції Гідності. Силовики отримали право арештовувати всіх, хто порушував норми та навіть тих, хто допомагав протестувальникам – надавали їжу, речі першої необхідності, транспорт, ліки. Як наслідок, волонтерський рух Євромайдану під дією цих законів теж опинився під загрозою¹⁷⁷. Незаконним ухваленням цих законів В. Янукович прагнув відповісти на масові протести Євромайдану та залякати мітингувальників. Однак прийняття цих диктаторських законів викликало масові реакції серед громадянського суспільства, багатьох політиків, журналістів та міжнародних партнерів України та призвело до ще більших протестів на Майдані Незалежності у Києві.

Протягом двох тижнів, до скасування цих «драконівських законів» 2 лютого 2014 року¹⁷⁸, режим В. Януковича був диктаторським, а прийнятий пакет законів став актом політичних репресій та каталізатором Євромайдану, спровокувавши мітингувальників на подальше радикальне та жорстоке протистояння.

Таким чином, влада отримала законні повноваження для жорстокого придушення Майдану. Мирна фаза протестів перетворилася у радикальну¹⁷⁹. Частина верхівки влади покинули свої посади, адже виступали проти силового врегулювання політичної кризи в країні¹⁸⁰.

---

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ «16 січня рік тому — як це відбувалося, і які мало наслідки». 24 канал. 16 січня 2015. URL:

https://24tv.ua/16_sichnya_rik_tomu_yak_tse_vidbuvalosya_i_yaki_malo_naslidki_n532318

¹⁷⁸ Закон України: Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України від 02.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18/paran2#n2;%20http://zakon4.rada.gov.ua/%20laws/show/721-vii>

¹⁷⁹ Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311>

¹⁸⁰ Головка В. В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

По всій Україні пройшла хвиля масових протестів проти законів, ухвалених неконституційним способом. 19 січня 2014 року представники опозиції зібрали на Майдані Народне віче та звернулися до Президента України з проханням не підписувати «драконівські закони»¹⁸¹. Цього ж дня відбулася сутичка між сотнями тисяч протестувальників та «Беркутом» на вулиці Михайла Грушевського у Києві. Міліція та спецпризначенці застосовували світлошумові гранати, сльозогінний газ, гумові кулі та інші засоби проти пікетувальників. Тоді ж вперше були застосовані «коктейлі Молотова» проти силовиків¹⁸²¹⁸³. Було спалено міліцейські автобуси, горіли вистроєні майданівцями барикади із шин. Вулиця Грушевського була охоплена вогнем¹⁸⁴¹⁸⁵.

22 січня 2014 року «Беркут» здійснив декілька штурмів Майдану, під час яких вперше була застосована вогнепальна зброя. З'явилися перші жертви Революції Гідності: було вбито 20-річного вірменина Сергія Нігояна, білоруса Михайла Жизневського, українця Романа Сеника¹⁸⁶.

Варто зазначити, що серед трьох вбитих активістів, які пізніше будуть занесені до Небесної сотні¹⁸⁷¹⁸⁸, лише один був етнічним українцем, що спростовує факт зображення Майдану як повстання націоналістів¹⁸⁹.

Знущення над протестувальниками та масові викрадення активістів стали методом залякування мітингувальників силовиками. За даними журналістів та соціальних мереж лише за один день, 22 січня 2014 року, було

¹⁸¹ 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/#18.01.2014>

¹⁸² Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали / за заг. Ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 20.

¹⁸³ ТСН. (26 вересня 2014 року). 94 дні. Євромайдан очима ТСН. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=K0icRY1Ae5A>

¹⁸⁴ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 150-152.

¹⁸⁵ Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. С. 176-180.

¹⁸⁶ Стражний О. Майдан: Події – Свідчення – Менталітет. К.: Дух і Літера, 2016. С. 185.

¹⁸⁷ Корнійчук Н. Небесна сотня. Луцьк: Обласна друкарня, 2014. С.30.

¹⁸⁸ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

¹⁸⁹ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 153.

викрадено та жорстоко побито 21 особу¹⁹⁰. Того ж дня було знайдено закатоване тіло активіста Ю. Вербицького, який напередодні був викрадений разом з активістом І. Луценком прямо з лікарні. Як стало відомо пізніше, їх допитували щодо організації та фінансування протестів проти уряду М. Азарова та режиму В. Януковича¹⁹¹. Через страх звернутися до лікарні, від травм та переохолодження 28 січня 2014 року помер активіст Олександр Бадера – київчанин, приватний підприємець¹⁹².

Період радикального Майдану продовжувався до середини лютого. Під час цієї фази було проведено найбільшу кількість протестів за весь період Революції – 534¹⁹³.

28 січня 2014 року голова уряду М. Азаров був відправлений парламентом у відставку, а скандальні «диктаторські» закони були скасовані. Верховною Радою України було проголошено амністію для протестувальників, які були заарештовані під час мітингів¹⁹⁴ та ухвалено Закон України «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань»¹⁹⁵. Таким чином, було оголошено про тимчасове перемир'я.

Невдоволений тими подіями, що відбувалися в Україні, президент росії підвищив тарифи на імпорт українських товарів до росії з 5% до 40 %. Дослідник М. Винницький зазначає, що путін прагнув особисто

---

¹⁹⁰ Телеканал ICTV (4 березня 2014 року). Революція Гідності. Спецпроект ICTV. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qukYAIUHX6k>

¹⁹¹ Головка В. В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я. К.: В-во «Наукова думка», 2021. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

¹⁹² День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 27.

¹⁹³ Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311>

¹⁹⁴ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 28.

¹⁹⁵ Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань: Закон України № 712 від 22.01.2014 р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/712-18#Text>

контролювати В. Януковича, зробити його маріонеткою Кремля та не дозволити Україні балансувати між росією та Заходом¹⁹⁶

18 лютого 2014 року Верховна Рада України почала нову сесію, присвячену питанню врегулювання політичної кризи в країні, формування нового уряду, повернення Конституції 2004 року та парламентсько-президентської форми правління¹⁹⁷. Саме цього дня, активісти та лідери Євромайдану запланували масштабну протестну акцію біля Верховної Ради України. Зібралось приблизно 20 тисяч протестувальників¹⁹⁸. Тим часом, загони бійців та спецпризначенців у загальній кількості 22-х тисяч осіб під кодовою назвою «Бумеранг» зібралися на центральній площі Києва та мали завдання зачистити Євромайдан¹⁹⁹.

За свідченнями очевидців, колони майданівців підійшли до міліцейських кордонів та були готовими йти у наступ²⁰⁰²⁰¹. Почалися перші постріли з боку силовиків. «Беркут» жорстоко атакував²⁰²²⁰³²⁰⁴.

Цього дня загинули 29 людей, яких пізніше було занесено до Небесної сотні²⁰⁵. Близько 500 майданівців було поранено²⁰⁶. Під час спроби силовиків

¹⁹⁶ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 163.

¹⁹⁷ Головка В. В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я. К.: В-во «Наукова думка», 2021. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

¹⁹⁸ Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. С. 228.

¹⁹⁹ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 21.

²⁰⁰ Орлова Ю. 111 днів майдану: Записки киянки. Київ: Видавництво «Дуліби», 2014. Мова видання: українська/російська/англійська. С. 85.

²⁰¹ Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву / автор проекту О. Забужко. К.: Комора, 2014. С. 112.

²⁰² ТСН (18 лютого 2020 року). Кривавий день Євромайдану: хронологія подій 6-річної давності. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WX7NQgMyTIQ>

²⁰³ 5 канал (18 лютого 2020 року). Революція Гідності: унікальні кадри з іншого боку барикад Майдану – архів МВС. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pmIK8v5w-tE>

²⁰⁴ Сповідь львівського «беркутівця». Ягнятами ми там не були // Galnet. 21 березня 2014 року. URL: <http://galnet.org/interview/120876-spovidlvivskoho-berkutivtsya-yahnyatamy-my-tam-ne-buly>

²⁰⁵ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk/storinka/nebesna-sotnya-0>

захопити Будинок Федерації профспілок у Києві, його було спалено, а на ранок знайдено обгорівші тіла двох майданівців²⁰⁷.

Оборона Майдану тривала і наступного дня. До майданівців доєдналися активісти, привезені автобусами із західноукраїнських областей. І цього дня смерті євромайданівців продовжувалися. Усього за ці два кривавих дні загинуло 36 людей, з них – 11 співробітників міліції²⁰⁸²⁰⁹.

Останні події у столиці сколихнули всю Україну. Востаннє такий спалах насильства відбувався під час Другої світової війни. Західні та центральні регіони України, які активно підтримували Майдан та прагнули повалити режим проросійського Президента України В. Януковича, відреагували швидко та бурхливо. У різних містах України розлючені протестувальники почали брати штурмом будівлі СБУ, МВС, ОДА, прокуратур, міліції, податкових інспекцій. Сутички призводили до поранень та смертей²¹⁰. Режим Януковича опинився під загрозою.

Автори підручника з історії України для 11 класу закладів загальної середньої освіти, С. В. Власов та С. В. Кульчицький зазначають, що події в Україні викликали масштабну реакцію в міжнародних партнерів та світових засобах масової інформації, а російська федерація, так само як і 100 років тому радянська росія, горіла бажанням утвердитися в ролі наддержави, з метою отримати контроль над Україною²¹¹.

Таким чином, зі сторони росії проявлялися ознаки допомоги В. Януковича – надавалася зброя та військово-технічна допомога для придушення повстання. Керували цими поставками представники

---

²⁰⁶ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 29 URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_ta-svobody_2023_red_1.pdf

²⁰⁷ Там само. С. 29.

²⁰⁸ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk/storinka/nebesna-sotnya-0>

²⁰⁹ Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 169.

²¹⁰ Там само. С. 169.

²¹¹ Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.

міністерства внутрішніх справ України С. Лекарь, В. Захарченко, П. Зінов, В. Ратушняк, які за державні кошти купували спеціальні засоби російського виробництва для боротьби з повстанцями²¹².

Тим часом, до Києва прибували представники європейських країн – Польщі, Німеччини, Франції, які вимагали припинення застосування жорстоких методів проти мітингувальників та висловили свою чітку позицію щодо відповідальності політичного керівництва країни²¹³.

Польщею було надано велику кількість допомоги: громадянська солідарність, міжнародна підтримка, лікування поранених, гуманітарна допомога, підтримка сімей загиблих, поширення інформації про українську революцію у медійному просторі. У книзі «Польська солідарність з Майданом» книзі зібрані статті, уривки з газет та публікацій, записи історій та свідчень тих, хто приймав участь у наданні допомоги українським майданівцям²¹⁴.

За словами голови Служби безпеки України того часу Олександра Якименка «останні події в Україні показують наростання силових протистоянь та активне використання зброї у масових протестах серед екстремістських угруповань. Багато регіонів країни страждає на свавілля вандалів: захоплюються органи влади, державні структури, військові частини, склади зі зброєю та боєприпасами, знищуються приватні житлові будівлі, горять приміщення, гинуть невинні громадяни. Тобто відбувається цілеспрямоване насильство над населенням України із застосуванням зброї, що є проявом тероризму»²¹⁵. Таким чином,

---

²¹² *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). С. 317.

²¹³ *Головко В. В.* Революція Гідності 2013–2014 // *Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я.* К.: В-во «Наукова думка», 2021. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

²¹⁴ *Андрєєва О., Бернард І, Фінберг Л.* Польська солідарність з Майданом. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2020. 400 с.

²¹⁵ Заява Голови Служби безпеки України Олександра Якименка «Про прийняття рішення про проведення антитерористичної операції». 19 лютого 2014 року. Офіційний інтернет-портал Деснянської районної в м. Києві державної адміністрації. URL: <https://desn.kyivcity.gov.ua/news/540.html>

19 лютого 2014 року Службою безпеки України та Антитерористичним центром України було прийнято рішення про проведення антитерористичної операції на всій території України та, відповідно, відбулися заходи з підвищення рівня безпеки охорони громадського порядку та прикордонних територій.

А. Грабська у своїй статті писала про те, що СБУ розпочала «антитерористичну операцію», в якій взяли участь Служба Безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Прикордонна служба України, центральні та місцеві органи влади. Було заявлено, що правоохоронцям видали бойову зброю для розгону мітингувальників. Таким чином, на ранок 20 лютого 2014 року снайпери відкрили вогонь по майданівцям в Києві, внаслідок чого було вбито 49 осіб та близько 90 отримали вогнепальні поранення²¹⁶.

«Беркут» відступив з вулиці Грушевського, звільнивши мітингувальникам прохід до адміністративних будівель. Влада почала евакуювати Верховну Раду України та Уряд, заманюючи майданівців у пастку, щоб, таким чином, оправдати жорстокий розгін та розстріл Майдану. Однак, протестувальники вирішили піти в іншу сторону, слідом за «Беркутом». Як наслідок, по людям був відкритий вогонь снайперами та автоматниками з дахів будинків²¹⁷.

Тодішній начальник Генерального Штабу Збройних Сил України В. Замана засвідчував, що особистого наказу від Президента Януковича на розгін мітингувальників він не отримував, а міністр оборони П. Лебедєв робив усе можливе, щоб втягнути Збройні Сили України у боротьбу з народом. В. Замана зазначав, що «йому від Лебедева прийшов наказ відправити військових на зачистку Майдану, проте начальник Генштабу відмовився, за що поплатився своєю посадою. Також, під час другої зустрічі

---

²¹⁶ Грабська А. СБУ починає «антитерористичну операцію» // Deutsche Welle. 2014. 19 лютого. URL: <http://dw.com/p/1BBeQ>

²¹⁷ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України: науково-методичні матеріали. С. 22.

О. Турчинова та В. Януковича, президент погрожував лідеру опозиції, що жорстоко розправиться з мітингувальниками та всіма активістами»²¹⁸. Вже тоді, було відомо про план путіна анексувати Україну²¹⁹.

Найкривавішим днем Революції Гідності вважають 20 лютого 2014 року. Тоді, бійці «чорної роти Беркуту» відкрили вогонь проти беззбройних людей на Майдані. В цей день загинуло 49 людей²²⁰.

Загиблих від рук силовиків та найманих бійців учасників Революції Гідності було названо Героями Небесної Сотні. До них віднесли 107 людей: наймолодшому було 17 років, найстаршому – 82²²¹.

Варто додати, що у 2014 році Верховною Радою України було засновано орден Героїв Небесної Сотні, яким нагороджують за мужність, патріотизм, боротьбу за права людини, благодійну та громадську активність, а 20 лютого вважається офіційним Днем Героїв Небесної Сотні та відзначається в Україні щороку²²²²²³.

Про загиблих Героїв Небесної Сотні у своїх записах писали очевидці подій Майдану. Одним зі свідків подій у листопаді 2013 – лютому 2014 роках та автором спогадів про ті криваві дні є Володимир Щербак, який присвятив Революції Гідності книгу «Мій Майдан», в якій зробив перелік Героїв Небесної Сотні, які віддали свої життя під час Революції Гідності та описав події та обставини їх загибелі на Майдані²²⁴.

²¹⁸ Экс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка. Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php).

²¹⁹ Пашинський Сергій. У Путіна на столі бачили готовий план анексії України. Ще у травні минулого року. Українська правда. 5 серпня 2014 року. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/5/7034007/>.

²²⁰ День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. С. 32.

²²¹ Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk>

²²² Там само.

²²³ Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні: Указ Президента України № 69 від 11 лютого 2015 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2015#Text>

²²⁴ Щербак В. Мій Майдан. Київ: Видавництво «Самміт-Книга», 2015. 272 с.

Жахливі кадри лютневого розстрілу Майдану облетіли увесь світ²²⁵²²⁶²²⁷.

У зарубіжних часописах, журналах, новинах писали, що проєвропейські локальні мітинги переросли у велику глобальну революцію всеукраїнського масштабу, з метою повстати проти корупційних схем тогочасного українського бандитського проросійського уряду²²⁸. Міжнародні представники, журналісти, очевидці подій писали про історію протистояння українців за вільне європейське майбутнє свого народу, про початок Євромайдану, хронологію подій, загиблих на Майдані героїв, роль росії у Революції Гідності та початок російської агресії на Сході України²²⁹²³⁰²³¹²³²²³³²³⁴²³⁵.

Про криваві жорстокі події листопаду 2013 – березня 2014 років у свої спогадах згадував один із учасників львівського «Беркуту». Він розповідав, що «22 січня 2014 року на Грушевського розпочалися найкривавіші бої, були перші жертви, застосування справжньої вогнепальної зброї», а «20 лютого

²²⁵ Люта українізація з Антіном Мухарським. (21 листопада 2020 року). Документальний фільм Антіна Мухарського Майдан. Мистецтво спротиву. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ixQSJ9Yg_0E

²²⁶ Суспільне культура (20 лютого 2021 року). Майдан. Шість літер нашої свободи. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KJaK8_uKHh4

²²⁷ Taylor-Lind Anastasia. Maidan. Portrets from the black square. London. GOST, 2014. 142 p.

²²⁸ Бентя Ю. Osteuropa. 2014. Критика. 2014. № 1-2. С. 29

²²⁹ Kaciewicz Michal. Sotnie Wolnosci. Ukraina od Maidanu do Donbasu. Warszawa: Ringier Axel Springer, 2014. 311 p. Pol.

²³⁰ Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht. Berlin: Suhrkamp, 2014. 207 p. Dutch.

²³¹ Upheaval in Ukraine. Shape and Significance of a Revolution. Religion & Society in East and West. 5-6/2014. Vol. 42. Zurich. 47 p. Eng.

²³² Risch W. What the Far Right Does Not Tell Us about the Maidan. URL: http://shron.chtyvo.org.ua/William_Risch/What_the_Far_Right_Does_Not_Tell_Us_about_the_Maidan_anhl.pdf

²³³ Rospigliosi A., Greener S. Proceeding of the European Conference on Social Media / A. Rospigliosi, S. Greener. Brighton: University of Brighton, 2014. 787 p.

²³⁴ Mackey R. Video and Tweets From Kiev's Independence Square. URL: <http://thelede.blogs.nytimes.com/2014/02/21/live-video-and-tweets-from-kievs-independencesquare/?smid=fbshare&>

²³⁵ Ukraine: Excessive Force Against Protesters. Hundreds Injured in Kiev as Riot Police Crack Down // Human Rights Watch. 2013. December 3. URL: <https://www.hrw.org/news/2013/12/03/ukraine-excessive-force-againstprotesters>

2014 року беркутівці, спецназівці, тітушки стріляли по мітингувальникам із автоматів, був страшений хаос»²³⁶.

За офіційними даними соціологічного дослідження, проведеного центром «Соцінформ», було визначено, що учасниками Революції Гідності по всій Україні стали понад 6,5 млн осіб, а за результатами дослідження Київського міжнародного інституту соціології у Євромайдані брали участь близько 8 млн осіб²³⁷.

Після кривавих жорстоких подій 18-20 лютого 2014 року у Києві, під час яких загинуло більше ста людей і декілька сотень було травмовано, Верховна Рада України прийняла Постанову № 740 від 20 лютого 2014 року «Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей», в якій засудила всі вияви насильства, які призвели до смертей та поранень людей, заборонила використання будь-яких видів зброї проти учасників акцій протесту та заборонила Службі Безпеки України проводити антитерористичну операцію²³⁸.

Пізніше стало відомо, що 20 лютого 2014 року до Києва таємно прибули семеро представників російської таємної служби – ФСБ. Вони відвідали Майдан, зустрілись із представниками Служби Безпеки України, 21 лютого повернулись до Москви, а вже 27-го лютого 2014 року – висадилися у Сімферополі, що стало початком військової операції російських сил спеціального призначення з окупації Кримського півострова²³⁹.

21 лютого 2014 року, президент В. Янукович підписав мирну Угоду з опозицією, в якій закликалося до припинення боротьби та кровопролиття, відновлювалася дія Конституції України від 2004 року, створення нового

²³⁶ Сповідь львівського «беркутівця». Ягнятами ми там не були. Galnet. 2014. 21 березня. URL: <http://galnet.org/interview/120876-spovidlvivskoho-berkutivtsya-yahnyatamy-my-tam-ne-buly>.

²³⁷ Річниця Майдану – опитування громадської та експертної думки. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». Круглий стіл від 19.11.2014 р. URL: <https://dif.org.ua/article/richnitsya-maydanu-opituvannya-gromadskoi-ta-ekspertnoi-dumki>

²³⁸ Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей: Постанова Верховної Ради України № 740 від 20 лютого 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-18#Text>

²³⁹ Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. С. 254.

уряду протягом 10 робочих днів та звільнення від відповідальності всіх захоплених учасників акцій протесту²⁴⁰. Документ засвідчили представники іноземних держав – Республіки Польща, Франції, ФРН. Представник російської федерації угоду не підписав.

Вночі з 21 на 22 лютого 2014 р. В. Янукович втік з України чартерним рейсом до росії, а О. Турчинов став Головою Верховної Ради України та координував роботу Кабінету Міністрів України²⁴¹. Тоді ж у новинах показали інтерв'ю В. Януковича, який запевняв, що не подавав у відставку, а події в країні називає державним переворотом²⁴².

23 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 764 «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України», відповідно до якої, О. Турчинов став тимчасово виконувати обов'язки президента України до обрання нового президента²⁴³. Вибори нового Президента України були призначені на 25 травня 2014 року²⁴⁴.

Нова революційна влада сформувала дієздатний уряд, була сформована коаліція «Європейський вибір», був утворений новий Кабінет Міністрів України на чолі з Арсенієм Яценюком. Легітимізація нового владного режиму відбулася після проведення виборів Президента та Парламенту України²⁴⁵.

²⁴⁰ Угода про врегулювання кризи в Україні. Українська правда. Київ, 21 лютого 2014 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/>

²⁴¹ Сняк Уляна. Цілі, рушійні сили та результати Революції Гідності. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34793/1/108.pdf>

²⁴² ТСН. (22 лютого 2014 року). Янукович у відеозверненні прокоментував ситуацію у країні. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y7WVMRcj-8k>

²⁴³ Про покладання на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 764 від 23 лютого 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text>

²⁴⁴ Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. С. 187.

²⁴⁵ Головка В.В. Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я. К.: В-во «Наукова думка», 2021. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti

У червні 2014 р. відбулася інавгурація новообраного президента України П. Порошенка, який згодом підписав Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Таким чином, 21 березня 2014 року було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а 27 червня 2014 року – економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС тривала з 16 вересня 2014 року по 1 вересня 2014 року, після чого Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності в повному обсязі²⁴⁶. Так, стало очевидно, що Україна обрала подальший шлях розвитку, орієнтований на Європу. Вона набула статусу асоційованого члена ЄС, який надав українцям можливість безвізового перетину кордонів країн ЄС.

Таким чином, Революція Гідності стала в Україні періодом трансформацій, сповненим як героїчними, так і драматичними моментами. Український народ продемонстрував свою відданість ідеям свободи та гідності, віддавши за свої цінності життя 107 учасників акції протесту, які стали Героями України та увійшли в історію як «Небесна сотня»²⁴⁷. Революція Гідності сприяла значному зламу на ментальному рівні. Вона не лише перемогла авторитаризм (залишок радянської ментальності), а й продемонструвала нові ментальні риси молодого покоління українців: непокірність, рішучість, толерантність, прагнення до волі та справедливості, здатність до самопожертви, що особливо проявились під час російсько-української війни, що бере початок на сході України з 2014 року²⁴⁸.

Згідно з Указом від 13 листопада 2014 року новообраного Президента України П. Порошенком в Україні 21 листопада відзначається День Гідності і

²⁴⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Брюссель, 21.03.2014. (Остання редакція 25.10.2022). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text

²⁴⁷ Корнійчук Н. Небесна сотня. Луцьк: Обласна друкарня, 2014. 160 с.

²⁴⁸ Котляр Ю., Соловійова А. Українська ментальність в умовах суспільних трансформацій (1991–2014 рр.). В R. Dymczyk, I. Krywoszeja & N. Morawiec (Ред.), *Rozdroża: Europa Środkowa i Wschodnia w refleksjach humanistów*, Том III. Częstochowa–Humań–Poznań. С. 123–130.

Свободи, на честь Помаранчевої Революції 2004 року та Революції Гідності 2013 року²⁴⁹. Ці дві події в сучасній історії України є доленосними для українського народу та його вільного європейського майбутнього.

Післяреволюційний період в Україні ознаменувався початком масштабних реформ у сфері державного управління, економіки, судової влади та боротьби з проявами корупції. Ці кроки були важливими для відповідності стандартам та вимогам ЄС на шляху євроатлантичної інтеграції України.

Важливою подією в євроінтеграції України стало ухвалення Верховною Радою України 7 лютого 2019 року Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Ці зміни, які законодавчо закріпили курс України до членства в ЄС та НАТО набули чинності від 21 лютого 2019 року²⁵⁰.

Захищаючи ідеали демократії, відстоюючи права та свободи людини, європейське майбутнє своєї країни, українці зробили великий крок до увінчання сили духу та стійкості громадян, завдяки яким змінився хід історії України. Більше того, міжнародна спільнота відзначила та підтримала прагнення українського народу до європейської інтеграції після подій Революції Гідності. Це стимулювало активніші зусилля країни у напрямку вступу до ЄС та НАТО²⁵¹.

---

²⁴⁹ Про День Гідності та Свободи: Указ Президента України № 872 від 13 листопада 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text>

²⁵⁰ Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680 від 07.02.2019 року. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

²⁵¹ Мосін О. Роль та місце євромайдану в сучасних євроінтеграційних реаліях // «Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 184–185.

Аналізуючи місце й роль Євромайдану в сучасному суспільстві та його наслідки для України та світу слід звернути увагу на те, що він став причиною пробудження всієї Європи та переоцінки її цінностей. У період Євромайдану українці проявили себе більшими захисниками європейських цінностей, ніж, подекуди, самі громадяни ЄС. І саме ця національна рішучість призвела до того, що Україною та українцями стали захоплюватися у світі²⁵²

Професор Колумбійського університету С. Сестанович писав, що Євромайдан став подією десятиліття та дасть поштовх Європі та США задуматися про Україну, як про величну країну у цивілізованому світі²⁵³. Дослідник Леонідас Донскіс зазначав, що українська революція відіграла значну роль для Європи, а українське суспільство змогло побороти бандитську владу всередині країни та викликати великий резонанс у країн Європи²⁵⁴.

Французький філософ Анрі-Леві Бернар зазначав, що Євромайдан визначив євроінтеграційні пріоритети української держави, відродив в українському суспільстві орієнтацію на європейські стандарти та солідарність до європейських цінностей. Дослідник писав, що «мрія України – це вируюча, героїчна Європа цінностей» та наголошував на тому, що Україна та події Євромайдану, Революції Гідності дали гідний урок для Європи, дали зрозуміти, на що готовий народ задля європейського майбутнього²⁵⁵²⁵⁶.

Отже, події 2013-2014 років в Україні мали великий вплив на відродження європейських цінностей в країні. Ця подія стала символом

²⁵² *Потапенко Я.* Рецепт Євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Наукові записки. І. Політика і суспільство. Випуск 4 (78). 2018. С. 4-21.

²⁵³ Євромайдан – подія десятиліття – екс-спецпредставник Мадлен Олбрайт. URL: <http://www.pravda.com.ua/photo-video/2014/01/12/7009379>

²⁵⁴ *Донскіс Л.* Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й // Український тиждень. 2015. № 52 (372). С. 48.

²⁵⁵ *Бернар А.-Л.* Ми всі українці. Електронний ресурс. URL: <http://www.3republic.org.ua/ua/analytics/12687>.

²⁵⁶ *Бернар А.-Л.* Україна носить ідею Європи. Електронний ресурс. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-yevropi/>

боротьби за демократію, права людини та правовий порядок. Революція Гідності вплинула на відродження низки європейських цінностей України. Насамперед, це демократія та громадянське суспільство. Євромайдан зміцнив роль громадянського суспільства в Україні. Масові протести на Майдані Незалежності у Києві свідчили про велике бажання українського народу мати право самостійно обирати своїх лідерів та вільно виражати думки. Люди активно виступали за свої права та участь у прийнятті рішень, що підтримує демократичні цінності. Основною цінністю, яку відродили події на Майдані стала європейська та євроатлантична інтеграція України. Революція Гідності визначила курс України на вступ до європейських структур. Україна прагне наблизитися до Європейського Союзу та НАТО, приймаючи їхні стандарти та цінності. Це означає глибокі економічні, політичні та культурні зміни на шляху до європейської інтеграції²⁵⁷.

Таким чином, Революція Гідності дала можливість для збереження державного суверенітету України, ліквідації диктаторського та корумпованого режиму В. Януковича, відновлення орієнтації України до демократичних свобод та європейських стандартів життя, зростання рівня патріотизму українського народу, а також завершення формування української політичної влади та громадянського суспільства з європейськими цінностями²⁵⁸. Революцію гідності варто асоціювати із сучасною європейською історією та із новітніми ідеями європейського простору. Євромайдан, як суспільна подія, забезпечив перехід до нового стандарту життя та забезпечив відкриту перспективу європейського розвитку України.

---

²⁵⁷ Мосін О. Вплив Революції Гідності на відродження європейських цінностей України // «Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 175-176.

²⁵⁸ Мосін О. Роль та місце Євромайдану в сучасних євроінтеграційних реаліях // «Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 184–185.

РОЗДІЛ 3

ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014–2022 рр.): ЗАХИСТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ШЛЯХУ УКРАЇНИ

Тривала боротьба України проти російських посягань на її історичну спадщину та незалежність показує, що Революція Гідності викликала моральне пробудження, призвела до оновлення та відродження не лише України, а й усієї Європи. Революція Гідності відродила майже знищену режимом В. Януковича систему національної безпеки в Україні, поборолла корупційну, зрадників та бандитизм у владі. На сьогоднішній день, пробудження національної свідомості та моральне піднесення українського народу допомагає Україні попри все боротися із запеклим ворогом – росією²⁵⁹.

Революція Гідності дала можливість зберегти державний суверенітет України, ліквідувати диктаторський та корумпований режим тодішнього президента В. Януковича, відновити орієнтації України до демократичних свобод та європейських стандартів життя, підняти рівень патріотизму українського народу, а також завершити формування української політичної влади та громадянського суспільства за стандартами, які передбачають захист європейських цінностей. Вона виступила як каталізатор у впровадженні політичних, економічних і соціокультурних змін, спрямованих на підтримку процесу євроінтеграції України та підвищення її становища на шляху до спільноти західних демократичних країн.

Повалення режиму В. Януковича відкрило для України широкі перспективи європейського розвитку та євроатлантичної інтеграції. Для уряду росії такі події в Україні викликали загрозу та зруйнували плани російського уряду домінувати в Європі, об'єднавшись з Україною. Таким чином, у росії почалася дискредитація української Революції Гідності, та

---

²⁵⁹ *Власюк О.С., Кононенко С. В.* Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. К. : НІСД, 2017. 304 с.

заклики до боротьби з фашистським урядом в Україні, який захватив владу незаконно. Такі події призвели до російсько-української війни у 2014 році, яка почалася на Сході України та в Криму і триває дотепер²⁶⁰.

Після початку конфлікту на території України у 2014 році, з'явився новий термін, що наголошує на сукупності воєнних та невоєнних інструментів ведення збройного конфлікту – «гібридна війна». Напад росії на територію України не супроводжувався традиційними формами і засобами ведення війни, він мав гібридний характер. Особливістю такої війни стало залучення невійськових засобів до протидії: інформаційна, економічна, ідеологічна, терористична, дипломатична, соціально-політична боротьба. Таким чином, гібридну війну варто охарактеризувати, як досягнення цілей за допомогою використання психологічних, інформаційних, кібернетичних, електронних засобів спільно з діями армії, спецслужб та економічним тиском²⁶¹.

Однією з ознак гібридної війни є впровадження безладдя серед цивільного населення, військових та державних структур. В такій плутанині тяжко визначити різницю між мирним населенням та терористами, а також розрізнити ворогів та союзників. Сторона-агресор направляє воєнні дії більше на виснаження та деморалізацію армії свого противника, ніж на знищення²⁶².

Екс-радник з питань безпеки при ООН і НАТО Франк ван Каппен описував події в Україні у 2014 році як «класичне ведення війни у поєднанні з приватними військовими формуваннями. Країна, яка почала вести гібридну війну, всіляко заперечує співпрацю з недержавними військовими організаціями, так званими виконавцями замовлення – найманцями. При

---

²⁶⁰ Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака]. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. С. 12.

²⁶¹ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України / за заг. ред. А. М. Сиротенка. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. С. 13.

²⁶² *Авер'янова Н. М.* Гібридна війна: російсько-українське протистояння. Філософські науки. Молодий вчений. Випуск № 3 (43). Березень 2017. С. 30.

цьому найманці виконують всю брудну роботу, адже держава повинна дотримуватись Женевської та Гаазької конвенції про закони війни»²⁶³. Саме такі методи ведення війни росія застосувала на території України у 2014 році: збройні сили російської федерації фактично не перетинали кордон з Україною, РФ використала наймані сепаратистські недержавні формування, співпрацю з якими вона заперечувала, для включення їх у конфлікт на українській території. Зі сторони росії проводилася масштабна інформаційна кампанія проти політичної та економічної дестабілізації в Україні²⁶⁴.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, російська федерація у 2014 році почала вести проти України справжню гібридну війну, використовуючи різні невійськові засоби боротьби та застосовуючи при цьому методи маніпулювання та шантажу ядерною зброєю.

Варто зазначити, що витoki збройної агресії росії проти України сягають 20 лютого 2014 р., коли озброєна російська армія без розпізнавальних знаків увійшла на територію АР Крим²⁶⁵. До початку гібридної війни, на території українського півострова було створено російську агентурну мережу, яка заздалегідь готувалася до дестабілізації політичної та суспільної обстановки. РФ довго планувала та розробляла детальні кроки початку збройної антиукраїнської агресії²⁶⁶.

Ще в січні 2014 року, на фоні масових протестів по всій Україні, уряд росії розумів, що втрачає проросійську українську владу та почав формувати геополітичні стратегії щодо розробки плану розподілу української території і знищення української державності. Таким чином, в російській федерації було

²⁶³ Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. Радіосвобода. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>

²⁶⁴ Авер'янова Н. М. Гібридна війна: російсько-українське протистояння. С. 30.

²⁶⁵ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний покажчик // уклад. Ю. І. Левченко ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Наукова бібліотека. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 5. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

²⁶⁶ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 24. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

затверджено документ під назвою «Про кризу на Україні», в якому було розроблено масштабний план дій щодо політичної дестабілізації України та включення половини українських областей до складу російської федерації²⁶⁷.

Для забезпечення безпеки проведення Олімпійських ігор взимку 2014 року, у Південному військовому окрузі збройних сил російської федерації (неподалік від кордону з Україною) було розгорнуто оперативне угруповання військ рф, яке вражало своєю кількістю²⁶⁸.

Початок операції щодо окупації кримського півострова російськими військами датується 20 лютого 2014 року. Саме тоді було зафіксовано порушення порядку перетину державного кордону України через Керченську протоку збройними формуваннями російської федерації²⁶⁹.

У цей час вище керівництво України (Президент, керівництво міністерств оборони, внутрішніх справ, Служби безпеки, Збройних Сил, Генеральної прокуратури, голови обласних та районних адміністрацій) покинули свої робочі місця, дехто втік до інших країн, таким чином, зануливши Україну у правовий вакуум та залишивши без правлячої верхівки. При цьому, зазначені дії української влади, заздалегідь домовившись з російською стороною, мали на меті паралізувати діяльність державних інститутів в Україні та завадити організувати спротив збройній російській агресії²⁷⁰.

---

²⁶⁷ О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.). Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/>

²⁶⁸ До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року). Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2016. С. 23. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Do_druhoi_richnytsi_ahresii_Rosii_protiv_Ukrainy_20_liutoho_2016_roku.pdf

²⁶⁹ Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації: Закон України від 15.09.2015 № 685-VIII. Київ, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-19#Text>

²⁷⁰ До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року). Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2016. С. 23. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Do_druhoi_richnytsi_ahresii_Rosii_protiv_Ukrainy_20_liutoho_2016_roku.pdf

Таким чином, парламент України поклав на себе відповідальність за відновлення конституційного ладу в країні, обрання нового Голови Верховної Ради України, призначення тимчасово виконуючого обов'язки Президента України та формування нових органів сектору оборони та безпеки, нового уряду України²⁷¹.

За підготовленим завчасно росією планом захоплення кримського півострова²⁷² на території АР Крим було організовано проведення проросійських мітингів з 20 лютого 2014 року. Російська агентура та бойові підрозділи РФ завезли до Криму громадян росії, які виконували роль невдоволених українською владою кримчан, створювали конфліктні дестабілізаційні ситуації та організовували масові зібрання²⁷³.

23 лютого 2014 р. у Севастополі відбувся масштабний 20-ти тисячний мітинг, на якому було обрано нового проросійського міського голову О. Чалого (з російським громадянством), за рішенням якого на в'їздах у місто з'явилися російські блокпости та військова техніка. Українські військові мужньо чинили опір російській армії²⁷⁴.

В цей самий час у Москві проходили мітинги щодо розколу України на три частини та направлення добровольчих формувань задля захисту російськомовного населення України від бандеро-фашистів²⁷⁵.

26 лютого 2014 року завезені російськими спецслужбами «невдоволені кримчани» організували мітинг перед кримським парламентом під гаслом

---

²⁷¹ Там само. С. 24.

²⁷² Пашинський Сергій. У Путіна на столі бачили готовий план анексії України. Ще у травні минулого року. Українська правда. 5 серпня 2014 року. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/5/7034007/>.

²⁷³ До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року). Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2016. С. 25. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Do_druhoi_richnytsi_ahresii_Rosii_proty_Ukrainy_20_liutoho_2016_roku.pdf

²⁷⁴ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний покажчик С. 6. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

²⁷⁵ Кулик Р., Майоров М. 2014: початок російсько-української війни. Український інститут національної пам'яті. С. 13.

«руської весни»²⁷⁶, однак він виявився невдалим завдяки опору українських патріотичних сил, які зірвали плани агресора та завадили росії оправдати окупацію півострова волевиявленням корінних жителів Криму.

27 лютого 2014 року повітряно-десантні війська російської федерації та спецпризначенці захопили головні адміністративні будівлі в АР Крим – Ради міністрів та Верховної Ради Автономної Республіки. Депутатами Верховної Ради Криму було проведено сесійне засідання, на якому було ухвалено рішення щодо призначення «референдуму» з метою визначення статусу кримського півострова²⁷⁷. Засідання проводилось із порушенням регламенту (були присутніми лише 49 депутатів із 100, що є недостатнім для кворуму), депутати під тиском так званих «зелених чоловічків» з автоматами ухвалили рішення про проведення референдуму та обрали головою Уряду Криму Сергія Аксьонова, лідера партії «Російська єдність»²⁷⁸.

Варто зазначити, що насправді за Сергія Аксьонова проголосували лише 36 депутатів, решту карток використав для голосування спікер Верховної Ради АР Крим Константинов, який мав їх дублікати²⁷⁹.

Після свого призначення, Сергій Аксьонов виступив перед захопленою будівлею Парламенту АР Крим із закликом до народу «єднатися та чекати допомоги від російської федерації, яка обов’язково забезпечить їм підтримку та змінить політичну ситуацію в Криму»²⁸⁰.

²⁷⁶ *Смолій В., Якубова Л.* Історичний контекст формування проекту “русский мир” та практика його реалізації в Криму й на Донбасі: Аналітична записка // НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2018. 144 с.; Інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/do-5-richchya-vid-pochatku-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskojifederaciyi-protu-ukrayiny>

²⁷⁷ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 24. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

²⁷⁸ *Винницький М.* Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 198.

²⁷⁹ Інтерв’ю з Дмитром Білоцерковцем, кримським активістом молодіжного крила партії «УДАР» та уродженцем Севастополя. С. 94.

²⁸⁰ *Винницький М.* Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. С. 198.

Російські війська, захопивши адміністративні будівлі, почали контролювати засоби масової інформації, зв'язок, транспортні магістралі, аеропорт в Сімферополі, паромну переправу до Керчі, Севастопольський аеродром Бельбек та всі стратегічно важливі об'єкти, заблокували українські військові містечка в Криму²⁸¹. Чорноморський флот РФ, який перебував у Криму в результаті підписання В. Януковичем та Д. Медведєвим «харківських угод» у 2010 році²⁸², перекрив доступ до кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, які знаходились у військово-морських базах.

Верховна Рада України 28 лютого 2014 року закликала Сполучені Штати та Сполучене Королівство допомогти зупинити збройну агресію росії на території кримського півострова. Відповідно до Будапештського меморандуму, підписаному у 1994 році, Україна повністю відмовилася від ядерної зброї на своїй території, при цьому вона отримала гарантії безпеки від світових ядерних держав – Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучених Штатів Америки та російської федерації²⁸³.

Тодішній Президент США Барак Обама миттєво висловив обурення та занепокоєння перебуванням на території України російських військових та попередив, що будь-яка збройна агресія росії проти України закінчиться для агресора негативно²⁸⁴²⁸⁵. Таке заявлення викликало обурення в українській владі.

²⁸¹ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний покажчик С. 7. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

²⁸² Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос). Харків. 21.04.2010. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text

²⁸³ Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

²⁸⁴ «Statement by the President on Ukraine» (28 February 2014), The White House. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-pressoffice/2014/02/28/statement-president-ukraine>

²⁸⁵ Обама Б. (Президент США). Заява Президента США щодо України (28 лютого 2014 року). Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(02\)28.obama.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(02)28.obama.php)

Після фактичного початку збройної агресії 1 березня 2014 року В. Янукович звернувся до путін з проханням увести в Україну війська для врегулювання правопорядку²⁸⁶. Рада Федерації російської федерації ухвалила рішення президента володимира путіна почати військову операцію на території України та ввести війська²⁸⁷. Таким чином військове вторгнення рф на території України отримало правову основу. У цей час тимчасово виконуючий обов'язки Президента України О. Турчинов підписав указ про скасування призначення головою Уряду Криму С. Аксьонова, однак ніхто цей указ не прийняв до уваги, бо призначення Турчинова вважали нелегітимним²⁸⁸.

Саме 1 березня 2014 року варто вважати офіційним початком «гібридної війни» росії проти України: з'явився офіційний документ, в якому підтверджувалося, що росія – країна-агресор. Президент рф в. путін виступив із заявою, що «на території України знаходяться неонацисти, націоналісти, антисеміти та бендеровці, тому росія має захистити громадян та використати для цього всі можливі засоби»²⁸⁹.

У такий складний період, українські військові мужньо боролися: льотчики морської авіації військово-морських сил Збройних Сил України попри блокування військової частини, змогли передислокувати авіаційну техніку та зброю з Криму в аеродром Миколаєва. Беззбройні українські військові з прапором військової частини та співаючи гімн України пройшли крізь російських військ та покинули аеродром в Бельбеку, курсанти воєнно-морського училища в Севастополі відмовилися переходити на бік росії²⁹⁰.

²⁸⁶ Кулик Р., Майоров М. 2014: початок російсько-української війни. Український інститут національної пам'яті. С. 16.

²⁸⁷ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 24. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

²⁸⁸ «Аксьонов став прем'єр-міністром Криму з порушенням закону – указ Турчинова» (1 березня 2014). 24TV. URL: <https://24tv.ua/aksonovstav-premyerministrom-ar-krim-z-porushennyam-zakonu-ukaz-turchinova-n415262>

²⁸⁹ Верменич Я. В. Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України. К.: Інститут історії України НАН України, 2018. С. 233.

²⁹⁰ Серж Марко. Хроніка гібридної війни / Гібридна війна в Україні I сторіччя. К.: Альтерпрес, 2016. 236 с.

На початку березня 2014 року у Криму підкуплені протестувальники закликали приєднати Крим до росії та провести референдум. Таким чином, 78 із 80 депутатів Верховної Ради АР Крим проголосували за проведення референдуму 16 березня. Під тиском озброєних російських військових референдум у Криму зібрав понад 1,7 млн голосів (тобто 82,7 % від всієї кількості жителів кримського півострова). Таким чином, 97 % голосів з отриманих були «за приєднання Криму до росії як суб'єкта російської федерації»²⁹¹. В результаті, 18 березня 2014 року президентом росії був підписаний «договір про приєднання Криму до складу росії»²⁹². Фактично відбулося злочинне приєднання кримського півострова до складу росії, шляхом його анексії²⁹³.

Міжнародні партнери України – Сполучені Штати, Європейський Союз – не визнавали результати так званого «референдуму», виявили занепокоєння стосовно подій, що відбуваються на території України та запровадили перші санкції проти російських високопосадовців та бізнесу, закордонних активів тощо. 27 березня 2014 року було прийнято резолюцію Генеральної Асамблеї ООН на підтримку територіальної цілісності України²⁹⁴, а на 23-й щорічній сесії Парламентської асамблеї ОБСЄ росію було визнано країною-агресором²⁹⁵.

Вздовж кордону України, з метою залякування та погрози повномасштабного вторгнення, російська федерація розгорнула велику

²⁹¹ Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018. К., 2018. С. 200.

²⁹² До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року) // Національний інститут стратегічних досліджень. К. : НІСД, 2016. С. 26-28. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Do_druhoi_richnytsi_ahresii_Rosii_proty_Ukrainy_20_liutoho_2016_roku.pdf

²⁹³ Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. С. 362.

²⁹⁴ Територіальна цілісність України: Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 27 березня 2014 року / 68/262. 80-те пленарне засідання. Пункт 33 порядку денного. URL: <https://goo.gl/n5pjzH>

²⁹⁵ Бакинська декларація і резолюції, прийняті на Парламентській асамблеї ОБСЄ на 23 щорічній сесії. URL: <https://goo.gl/4LLjRq>

кількість військових формувань²⁹⁶. У зв'язку з цим, з 2 березня Збройні Сили України були приведені в повну бойову готовність, а 17 березня влада України оголосила часткову мобілізацію та запровадила режим особливого стану²⁹⁷.

13 березня військове керівництво України створило нове військове формування – Національну гвардію, яка була наділена правоохоронними функціями²⁹⁸. У цей час, учасники Революції Гідності почали масово вступати у добровольчі формування задля боротьби із зовнішнім ворогом. Міністерство внутрішніх справ України оголосило про утворення патрульної міліції особливого призначення, які формувалися також на добровільній основі з громадян України. Всього було утворено 38 підрозділів патрульної служби міліції²⁹⁹.

24 березня 2014 року О. Турчинов підписав указ про повне виведення українських військ з території АР Крим³⁰⁰. Таким чином, окупаційним військам вдалось із легкістю захопити всі 193 військові частини Збройних Сил України, які дислокувалися у Криму, в тому числі кораблі та авіацію. Загальна вартість всього військового майна, який українська влада не змогла забрати із Криму оцінюється в більше ніж 11 мільярдів доларів США. Майже половина особового складу військово-морських сил України (6 тисяч із 14-ти) не покинули півострів та частково підтримали агресора³⁰¹.

На початку квітня 2014 р. сепаратисти та російські військові, повторюючи кримський сценарій, захопили адміністративні будівлі у східних

---

²⁹⁶ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 26. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

²⁹⁷ Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 17.03.2014 № 303/2014. Київ. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text>

²⁹⁸ Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03. 2014 № 876-VII. Київ. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

²⁹⁹ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 26. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

³⁰⁰ Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред. С. 363.

³⁰¹ Там само. С. 263.

регіонах України – Донецькій та Луганській областях³⁰². Російськими військами було утворено терористичні псевдодержавні організації військового характеру, які офіційно визначили своєю метою встановлення контролю над частиною суверенної території України за допомогою збройної агресії³⁰³.

Обстановка у Луганській та Донецькій областях загострювалась: російські військові та спеціальні наймані формування нападали на прикордонні військові українські підрозділи, захопили відділки міліції, Служби безпеки України, об'єкти критичної інфраструктури, транспорт, військові об'єкти, засоби масової інформації та зв'язку, телебачення, банківську систему, захоплювали заручників, залякували та вбивали мирних жителів³⁰⁴.

12 квітня 2014 року російськими військовими формування та диверсійними групами було захоплено Артемівськ, Краматорськ, Слов'янськ, Горлівку³⁰⁵. Наступного дня в районі Слов'янська відбувся перший бій української армії з диверсійною групою росії³⁰⁶.

13 квітня 2014 року уряд України оголосив про початок антитерористичної операції (АТО) на даних територіях та ввів війська в Донецьку та Луганську області³⁰⁷. Було поновлено військову службу за призовом³⁰⁸. До АТО доєдналися українські добровольчі батальйони, які

---

³⁰² Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). С. 368.

³⁰³ Там само. С. 368.

³⁰⁴ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 28 URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

³⁰⁵ Там само. С. 28.

³⁰⁶ *Серж Марко*. Хроніка гібридної війни / Гібридна війна в Україні I сторіччя. К.: Альтерпрес, 2016. С. 46.

³⁰⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.04. 2014 “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”: Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014. Київ. 2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886>

³⁰⁸ *Серж Марко*. Хроніка гібридної війни. С. 46.

вперше з'явилися в Україні внаслідок проведення Революції Гідності та початку збройної агресії росії проти України³⁰⁹

Таким чином, росія почала неоголошену війну проти України на Донбасі³¹⁰.

Збройні сили України в дуже складних умовах проводили військові операції на сході України, борючись з іррегулярними збройними формуваннями, яким постійно надходила підтримка у вигляді живої сили, зброї та ресурсів із території рф. На початку травня вперше над Слов'янськом було збито два українські гвинтокрили. Противник застосовував тактику диверсій та ведення партизанської війни, при цьому переховуючись серед місцевого мирного населення.

11 травня 2014 року, під дулами автоматів, відбувся, спонсорований та організований російською владою «референдум». Представники так званих новоутворених «Донецької та Луганської народних республік (ДНР була утворена 7 квітня, а ЛНР – 27 квітня)»³¹¹ оголосили про незалежність та відділення від України, а також звернулися до путіна з проханням прийняти ДНР та ЛНР до складу російської федерації. Такі результати «референдуму» не були визнані дійсними в Україні та всьому світі³¹². Росія також здійснила спроби утворити «народні республіки» і в низці інших областей України – Харківській, Миколаївській, Дніпропетровській, Одеській, Дніпропетровській та Запорізькій, однак ці спроби виявилися невдалими³¹³.

³⁰⁹ Гуральська А. Звіт: добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечність. Варшава, 2015. URL: [hppt://www.odfoundation.eu](http://www.odfoundation.eu)

³¹⁰ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний покажчик. С. 6. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

³¹¹ Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. Київ. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>

³¹² Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. С. 232.

³¹³ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний покажчик. С. 6. URL:

Такими своїми діями російська федерація продемонструвала повне зневажання норм міжнародного права та попри основні принципи непорушності існуючих державних кордонів України, викладені в Договорі про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією, Будапештському меморандумі, здійснила збройну агресію на сході України та окупувала кримський півострів³¹⁴.

Однією з основних проблем в Україні на той час було те, що система забезпечення національної безпеки та оборони України була направлена лише на стабільність та підтримку миру в Європі та у всьому світі, а можлива реальна загроза війни не була врахована, адже Україна ще у 1994 році отримала гарантії безпеки від найбільших та найсильніших держав³¹⁵.

Позаблоковість України не гарантувала їй територіальну цілісність та безпеку, а також не могла зупинити агресію росії щодо реалізації своїх планів із повної окупації України³¹⁶. Таким чином, Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» від 28 серпня 2014 року, в якому було наголошено на розвиток відносин України з Європейським Союзом, НАТО та США³¹⁷.

Вражаючою подією стала трагедія під Волновахою (Донецька область) 22 травня 2014 року, коли диверсійна група здійснила напад на український

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

³¹⁴ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К.: НІСД, 2014. С. 17. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezudentps-0ab72.pdf

³¹⁵ Там само. С. 19.

³¹⁶ Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К.: НІСД, 2014. С. 20. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezudentps-0ab72.pdf

³¹⁷ Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності: рішення РНБО України від 28 серпня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-14#Text>

блокпост сил АТО, в результаті чого загинули 17 воїнів України та 32 було поранено³¹⁸.

25 травня 2014 року в результаті проведення виборів, було обрано нового Президента України – Петра Порошенка. Новообраний Президент пообіцяв закінчити антитерористичну операцію на сході України за найкоротший термін, а військовим пообіцяв підняти заробітну плату до 1 тис. грн в день за участь у бойових діях³¹⁹.

В цей час, сили АТО нарощували свій склад: було мобілізовано більше 200 тисяч військовослужбовців, сформовано 15 бойових бригад, полк, 5 дивізіонів, 27 батальйонів територіальної оборони України, залучено більше 6 тисяч транспортних засобів³²⁰.

На кінець травня 2014 року українським військовим вдалось повернути під контроль частину територій Донецької області. 26 травня почалася важка боротьба за Донецький аеропорт, яка тривала 242 дні³²¹. Ця боротьба стала символом мужності та героїзму українських воїнів, а захисників Донецького аеропорту стали називати «українськими кіборгами»³²².

Битва Збройних Сил України у червні–серпні 2014 р. продовжувалися, було завдано значних втрат «гібридним» окупаційним силам, отримано контроль над значною частиною територій Донецької та Луганської областей, та повернуто під український прапор ключові населені пункти – Маріуполь, Красний Лиман, Щастя, Ямпіль та ін. Консолідація національних сил сприяла успішному проведенню понад сорока операцій до кінця серпня, в результаті чого було звільнено дві третини окупованих територій, а загалом

---

³¹⁸ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України : монографія // колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. С. 29. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

³¹⁹ *Гай-Нижник П. П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. С. 232.

³²⁰ Біла книга-2014. Збройні Сили України. К.: МОУ, ГШ ЗС України, 2015. С. 3-4.

³²¹ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 29. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

³²² Там само. С. 34.

понад 100 населених пунктів у Донецькій та Луганській областях. Такі події приводили до завершення збройного конфлікту на сході України³²³.

Успіхи українських військових змусили російських агресорів вести артилерійські удари з території рф проти української армії. Ворожа артилерія почала обстрілювати позиції українських захисників на кургані Савур-Могила практично цілодобово³²⁴.

17 липня 2014 року був збитий малазійський лайнер «Боінг», на якому знаходилися 283 цивільних пасажирів та 15 членів екіпажу. Росія заявила, що це Україна збила літак, думаючи, що він виконував перевезення особового складу російської армії та зброї. Міжнародна слідча група у 2019, провівши розслідування, зробила висновок, що лайнер був збитий ракетою з протиповітряної установки «Бук», який належав 53-й бригаді збройних сил росії, що базуються у Курську³²⁵.

Новообраний Президент України П. Порошенко у середині червня 2014 року запропонував план щодо мирного врегулювання конфлікту на Донбасі та наказав українським військовим в односторонньому порядку припинити використання зброї до кінця червня, а також закликав російську сторону до переговорів. Відповідно до цього плану, було запропоновано формування коридору для виходу російських військ з території України, проведення дострокових виборів органів місцевої влади, вільне користування мовами, вклад у розвиток Донбасу³²⁶. Однак, гібридні окупаційні війська не пішли на зустріч та продовжували обстріли українських позицій³²⁷.

³²³ Віднянський С. Україна – Європейський Союз: Новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. № 31. (2022). С. 11–37. URL: <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010>

³²⁴ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід. С. 31. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

³²⁵ ПАРЕ: МН17 збив російський «Бук». Росія має вибачитись. BBC News Україна. 24.06.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61921261>

³²⁶ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали. С. 42. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf

³²⁷ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України. С. 31. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf.

У ніч з 24 на 25 серпня 2014 р., після масованого артилерійського обстрілу, формування рф, не маючи при собі жодного документу та розпізнавальних знаків на екіпіруванні та військовій техніці, вторглися через державний кордон на територію України та почали просуватись у напрямку Іловайська, Луганська та Маріуполя³²⁸. Українська армія змушена була відступити, однак забезпечила стабілізацію лінії фронту та утримувала важливі населені пункти (Сєверодонецьк, Лисичанськ, Дебальцеве, Артемівськ, Слов'янськ та Маріуполь). Підрозділи сил АТО запобігли просуванню ворожих військ вглиб території України, особливо сухопутним шляхом до Криму³²⁹. В ці дні було захоплено в полон 11 військовослужбовців 98-ї дивізії рф, що давало змогу офіційно підтвердити факт вторгнення російських військ на територію України³³⁰.

Великого резонансу у всьому світі набула Іловайська трагедія (25-29 серпня 2014 року). Українська армія базувалася в м. Іловайськ на момент вторгнення російських військ. Таким чином, військовослужбовці Збройних Сил України були оточені та заблоковані у місті; вони протягом чотирьох днів вели запеклу боротьбу з окупантами. З метою деблокування українських військових, було домовлено з російською стороною про тимчасове перемир'я та гарантії для безпечного виходу колон української армії з оточення. Однак, російські військові-злочинці не дотримали своїх обіцянок та розстріляли

---

³²⁸ Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022): рекомендаційний показчик // уклад. Ю. І. Левченко; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Наукова бібліотека. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. 149 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1>

³²⁹ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали / за заг. ред. П. Полянського. К.: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 43. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_revluciya_gidnosti_4.pdf

³³⁰ Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України: монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. С. 33. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

воїнів України під Іловайськом під час виходу³³¹. Відбувся військовий злочин з боку росії, який вона не визнала.

За результатами розслідування, злочинні дії росіян під Іловайськом вбили 366 українських воїнів, було поранено 429 вояк, зникло безвісти – 158 та 128 було захоплено у полон³³².

У вересні 2014 року підрозділи сил АТО, зупинивши наступ окупаційної армії, почали споруджувати лінію оборони на сході України. У цей самий час у Білорусі відбулися дипломатичні переговори, де з метою тимчасового перемир'я було підписано Першу Мінську угоду. Згідно підписаної угоди, була створена 30-кілометрова зона розмежування на українсько-російському кордоні, яку контролювали фахівці ОБСЄ³³³. Проте, незаконні недержавні окупаційні угруповання, під контролем рф, незважаючи на домовленості політиків, продовжували обстрілювати українські позиції та наступати на Донецькому, Луганському, Маріупольському та Дебальцівському напрямках. Також москва ініціювала проведення виборів глав у так званих ДНР та ЛНР³³⁴.

Після зазначених подій, міжнародна спільнота посилила санкції проти росії: було знижено ціни на нафту, вилучено з великої вісімки, економічне становище росії різко погіршувалося. Саме тоді російська федерація вперше почала відкрито погрожувати світові ядерною зброєю³³⁵.

16 вересня 2014 року П. Порошенко вніс у Верховну Раду на розгляд законопроект «Про особливий порядок місцевого самоврядування в деяких

---

³³¹ Там само. С. 33.

³³² Іловайський мартиролог. 7–29 (31) серпня 2014 року // упорядник Я. Тинченко. К. : Національний військово-історичний музей України, 2018. 120 с.

³³³ Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали / за заг. ред. П. Полянського. К.: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. С. 43. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf

³³⁴ Там само. С. 45.

³³⁵ Там само. С. 46.

районах Донецької та Луганської областей»³³⁶, а вже 4 лютого 2015 року українська влада визнала псевдодержави ДНР та ЛНР терористичними організаціями³³⁷.

Після підписання Другої Мінської угоди у лютому 2015 року російська армія припинила активну наступальну операцію. Було введено фазу «перемир'я», яка постійно порушувалася провокаціями з боку російських збройних терористичних формувань. У цей період українська армія почала посилювати оборонну лінію, вдосконалювати систему управління військами, проводити ефективні розвідувальні операції³³⁸.

Варто зазначити, що президент росії, попри всі домовленості не залишав свої наміри знищити Україну як незалежну державу, і в квітні 2015 року штабом Західного округу військ рф було розроблено таємний план захоплення Лівобережної України разом з Києвом³³⁹.

Значних змін у російсько-українську війну на Сході України внесло підписане у 2016 році у Мінську рішення Тристоронньої контактної групи про розведення на Донбасі сил та засобів сторін протистояння, тобто відведення військ із захоплених позицій³⁴⁰.

Наприкінці квітня 2018 р. Президент України підписав Указ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії рф на території Донецької та

---

³³⁶ Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16 вересня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

³³⁷ Кулик Р., Майоров М. 2014: початок російсько-української війни. Український інститут національної пам'яті. С. 35.

³³⁸ Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. С. 271.

³³⁹ План захоплення Росією Лівобережної України («Доклад решения на применение группировки войск «Север» в специальной операции»; «Пояснительная записка к решению на применение группировки войск «Север»; 8–9 апреля 2015 г., Санкт-Петербург, штаб Западного военного округа). Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015\(04\)08.capture_plan.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015(04)08.capture_plan.php).

³⁴⁰ The white book of the anti-terrorist operation in the East of Ukraine in 2014–2016. Brusel: NUOU – DEEP NATO, 2017. P. 38

Луганської області»³⁴¹. Тиск російських «гібридних» військ на позиції ЗСУ наростав та супроводжувався збільшенням інтенсивності обстрілів позицій українських захисників. Протягом 2019–2021 рр. російська федерація істотно збільшила свої військові витрати. Зокрема, у 2021 р. її військовий бюджет зріс на 2,9% порівняно з 2020 р., досягнувши 4,1% ВВП та склавши \$65,9 млрд³⁴².

У подальшому, під виглядом військових навчань, російська федерація накопичувала свої сили неподалік від українських кордонів, готуючись до можливого широкомасштабного нападу на Україну. У цей час, Україна активно готувалася до відсічі будь-якого вторгнення, застосовуючи дипломатичні інструменти для стримування потенційно агресивних намірів рф. Таким чином, починаючи з 20 лютого 2014 р., російська федерація вторглася на територію України, та розпочала фактичну «гібридну війну» проти всієї Європи, всього демократичного світу, проти основних прав людини та міжнародних норм співіснування у Європі та світі загалом³⁴³.

Варто додати, що після окупації АР Криму та початку так званої «гібридної війни» росії проти України у лютому 2014 р., міжнародні політики були переконані у тому, що Україна полишить спроби стати членом ЄС та НАТО. Наприклад, тодішній президент Франції Н. Саркозі заявляв, що Україна, знаходячись на геополітичному роздоріжжі між Європою та росією повинна мати дружні відносини з усіма та відмовитися від бажання вступити до НАТО та ЄС. Канцлер Німеччини Олаф Шольц у грудні 2021 р. запевняв президента росії в.путіна, що Україна може вступити в НАТО не раніше,

---

³⁴¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.04.2018 “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях”: Указ Президента України від 30.04.2018 № 116/2018. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U116_18

³⁴² World military expenditure passes \$2 trillion for the first time // SIPRI: Stockholm International Peace Research Institute. April 25, 2022. Retrieved from <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time>

³⁴³ Віднянський С. Україна – Європейський Союз: Новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. № 31. (2022). С. 11–37. URL: <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010>

однак це відбудеться не раніше, ніж через 30 років. Однак, деякі впливові світові політики, на щастя, мали іншу думку щодо європейського та євроатлантичного майбутнього України³⁴⁴.

Отже, враховуючи думки світових лідерів та національні інтереси, процеси європейської та євроатлантичної інтеграції залишаються невід'ємними стратегічними пріоритетами в політиці незалежної України. Велике значення цих напрямів для українського майбутнього підтверджується не лише подіями нинішньої всеохоплюючої фази російсько-української війни, але й реакцією демократичного світу, особливо країн-членів ЄС та НАТО, які дуже активно підтримують Україну. Такий підхід світу сприяє збереженню державності та національної ідентичності, відновленню територіальної цілісності та майбутній модернізації України, яка стане невід'ємною частиною спільного європейського простору.

Таким чином, російсько-українська «гібридна» війна, що почалася у лютому 2014 року на сході України, мала значний вплив на сприйняття та впровадження європейських цінностей Україною. Збройна агресія росії призвела до нехтування основними принципами демократії, правами людини та основами ведення війни. Порушення прав людини, територіальної цілісності суверенної України і нехтування міжнародних правових стандартів загалом, стали серйозним викликом на шляху захисту та втілення європейських цінностей не лише для України, але й для усєї міжнародної спільноти. Російська агресія на сході України та окупація кримського півострова викликали в Україні гуманітарну кризу, яка охопила значну кількість переміщених осіб, спричинила психологічні травми та страждання цивільного населення. Военні дії викликали посилення напруги у регіоні та загострили відносини між країнами, загрожуючи мирному співіснуванню в Європі.

Російська агресія, яка триває ще з 2014 року, переросла у повномасштабне вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року –

---

³⁴⁴ Там само.

почалися масовані ракетно-бомбові удари по території України, а російські війська почали наступ на територію України зі сторони росії, білорусі та Кримського півострову³⁴⁵.

У перший день повномасштабного вторгнення Президент України Володимир Зеленський розпочав перемовини зі світовими лідерами та міжнародними партнерами щодо підтримки України в боротьбі з агресором. Європейський Союз відразу відреагував на окупаційну політику росії проти України та запровадив санкції проти російської федерації. Допомога Європи мала масштабний характер: Україні була надана збройна та фінансова допомога, було надано прихисток українським біженцям та взято участь у розслідуванні воєнних злочинів російських військ в Україні³⁴⁶.

Історичним рішенням, прийнятим під час повномасштабного вторгнення стало подання 28 лютого 2022 року Україною заявки на членство в Європейському Союзі та рішення Європейської Ради у червні 2022 року про надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Після цього рішення Україні було поставлено основні умови для початку переговорів з питання вступу України до ЄС. За даними аналітичного звіту Європейської комісії, Україна частково виконала висунуті перед нею завдання та наразі перебуває на стадії переговорного процесу³⁴⁷³⁴⁸.

Слід зазначити, що в сучасних умовах ведення повномасштабної війни подальше виконання умов вступу до ЄС, а саме здійснення ряду реформ,

---

³⁴⁵ Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. Український інститут національної пам'яті. Статті від 28.03.2022. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst>

³⁴⁶ Війна Росії проти України і Захід: помилки та висновки. Інтерв'ю Б. Джонсона. Інтернет-видання «Радіо Свобода». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vitaliy-portnykov-zakhid-rosia-viyna-pomylyky-vysnovky/32252438.html>

³⁴⁷ Буквич Анна. На шляху до ЄС: до і після початку переговорів. Інтернет-видання «Юрліга». 25.12.2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224473_na-shlyakhu-do-s-do--pslyya-pochatku-peregovorv

³⁴⁸ Баконіна О. Україна на шляху до членства в ЄС: які кроки вже позаду і що ще необхідно зробити. Інтернет-видання «Юрліга». 15.12.2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224289_ukrana-na-shlyakhu-do-chlenstva-v-s-yak-kroki-vzhe-pozadu--shcho-shche-neobkhdno-zrobiti?&_ga=2.58988398.2137203471.1702886398-1788533578.1577086763#_gl=1*sj9uh6*_gcl_au*MTQ1MTYwMDcyOC4xNzAyODg2Mzk4

вирішення внутрішніх конфліктів, боротьба з корупцією та адаптація українського законодавства до європейських стандартів може тягнутися ще декілька років.

Отже, задовго до початку повномасштабного вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року, російська федерація не покидала намагань захопити Україну та позбавити її незалежності. Як наслідок, було окуповано Крим та частину території Донецької та Луганської областей відразу після подій на Майдані України, в якому росія також відіграла чи не велику роль³⁴⁹.

Таким чином, зазначена політика російської федерації призвела до восьмирічної гібридної війни росії проти України, під час якої російська влада категорично відмовлялася визнавати свою причетність до бойових дій на території України. Проте, українці не полишали надії та чинили опір російським окупаційним військам, захищаючи принципи та цінності Євромайдану. На сьогоднішній день, український народ продовжує жити в умовах війни, захищаючи національні інтереси, загальнолюдські цінності та свій шлях до Європи. Українці, за підтримки міжнародних партнерів, героїчно стримують збройну агресію російської федерації, ставши щитом для Європи та всього світу³⁵⁰.

---

³⁴⁹ Котляр Ю., Лимар М., Агєєва-Каркашадзе В. Координація дій США та Європи щодо підтримки України, оновлення альянсу та захисту європейських цінностей // Американська історія та політика: науковий журнал. № 14. К., 2022. С. 7-21.

³⁵⁰ Petro Mohyla TV. (2 травня 2023 року) Котляр Ю.В. Тема 8. Український щит Європейської цивілізації. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UkD5FL_VaYk

ВИСНОВКИ

Вивчаючи події Революцію Гідності та шлях України до Європи у 2013-2022 роках, було розглянуто перебіг мирних протестних акцій в Україні, що переросли в Революцію Гідності та сприяли подальшій євроінтеграційній політиці України в 2013-2022 роках.

У ході наукового дослідження теми були досягнуті наступні висновки:

1. В історіографії проблеми Революції Гідності та шляху України до Європи у 2013-2022 роках було виділено лише сучасний період, адже в дослідженні розглядаються новітні аспекти історії України. Таким чином, було розглянуто сучасну українську історіографію (2013 рік – до сьогодні) та сучасну зарубіжну історіографію (2013 рік – до сьогодні).

Таким чином, причини, що спонукали українців боротися проти режиму тодішньої влади за європейське майбутнє України, що переросло в масові протести по всій Україні, хронологія подій Євромайдану, Революції Гідності та євроінтеграційної політики України з 2013 року по 2022 рік знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох сучасних українських науковців, істориків, журналістів, активістів та очевидців тих подій. Досліджувана тематика активно розглядалася зарубіжними істориками та журналістами, які аргументовано виклали свої думки та враження від побаченого на власні очі та почутого від очевидців про ті страшні події на Майдані.

Аналіз літератури з досліджуваної теми дало підстави стверджувати, що сучасними українськими та зарубіжними науковцями створено низку праць із питань новітньої історії України починаючи від 2013 року по сьогоднішній день. Однак, в сучасному світі постійно відбуваються важливі події, які мають бути закарбованими в історію та вивченими майбутніми поколіннями. Тому, дослідження новітньої історії України буде завжди актуальним.

2. Джерельна база дослідження Революції Гідності та шляху України до Європи охоплює різні за своїм походженням групи літератури, матеріалів та

документів, які можна виокремити в законодавчі акти, довідкові матеріали, збірники матеріалів, періодику, зображальні, наративні джерела.

Набір джерел із зазначеної теми є достатньо репрезентативним і цілком дозволяє розв'язувати досліджувані питання.

3. У методологічній основі дослідження лежить низка комплексних підходів, методів та принципів, за допомогою яких було повністю реконструювано історичні процеси, забезпечено достовірність результатів дослідження, дало можливість автору по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми. Сукупність застосованих принципів, науково-методологічних підходів, загальнонаукових, спеціально-історичних та джерелознавчих методів дослідження створили належні умови для досягнення поставленої мети, дали змогу провести дослідження неупереджено, системно і комплексно висвітлити визначені аспекти проблеми у взаємозв'язку з процесами та подіями, що відбувалися в Україні в досліджуваній період, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку історії та політики всього українського суспільства.

4. Українська революція кінця 2013-го – початку 2014 років, яка отримала назву Євромайдан, є особливим, не баченим раніше у всьому світі політичним явищем, яка була виражена у формі мирного народного супротиву. Саме на Майдані у Києві сформувалася нова українська нація, високоідейна, готова стояти до останнього та боротися за майбутнє своєї батьківщини, ризикуючи навіть власним життям. Події Євромайдану стали українською революцією духу, символом свободи слова кожного українця та мали великий вплив на відродження європейських цінностей в країні. Мирні акції протесту перетворилися в повстання сотні тисяч українців. Ця подія стала символом боротьби за демократію, права людини та правовий порядок. Революція Гідності вплинула на відродження низки європейських цінностей України. Насамперед, це демократія та громадянське суспільство. Євромайдан зміцнив роль громадянського суспільства в Україні. Масові протести на Майдані Незалежності у Києві свідчили про велике бажання

українського народу мати право самостійно обирати своїх лідерів та вільно виражати думки. Люди активно виступали за свої права та участь у прийнятті рішень, що підтримує демократичні цінності. Основною цінністю, яку відродили події на Майдані стала європейська та євроатлантична інтеграція України. Революція Гідності визначила курс України на вступ до європейських структур. Україна прагне наблизитися до Європейського Союзу та НАТО, приймаючи їхні стандарти та цінності. Це означає глибокі економічні, політичні та культурні зміни на шляху до європейської інтеграції.

Таким чином, Революція Гідності дала можливість для збереження державного суверенітету України, ліквідації диктаторського та корумпованого режиму В. Януковича, відновлення орієнтації України до демократичних свобод та європейських стандартів життя, зростання рівня патріотизму українського народу, а також завершення формування української політичної влади та громадянського суспільства з європейськими цінностями. Революцію гідності варто асоціювати із сучасною європейською історією та із новітніми ідеями європейського простору. Євромайдан, як суспільна подія, забезпечив перехід до нового стандарту життя та забезпечив відкриту перспективу європейського розвитку України.

5. Повалення режиму В. Януковича відкрило для України широкі перспективи європейського розвитку та євроатлантичної інтеграції. Для уряду росії такі події в Україні викликали загрозу та зруйнували плани російського уряду домінувати в Європі, об'єднавшись з Україною. Таким чином, у росії почалася дискредитація української Революції Гідності, та заклики до боротьби з фашистським урядом в Україні, який захватив владу незаконно. Такі події призвели до російсько-української війни у 2014 році, яка почалася на Сході України та в Криму і триває дотепер.

Російсько-українська «гібридна» війна, що почалася у лютому 2014 року на сході України, мала значний вплив на сприйняття та впровадження європейських цінностей Україною. Збройна агресія росії призвела до нехтування основними принципами демократії, правами людини та основами

ведення війни. Порушення прав людини, територіальної цілісності суверенної України і нехтування міжнародних правових стандартів загалом, стали серйозним викликом на шляху захисту та втілення європейських цінностей не лише для України, але й для усїєї міжнародної спільноти. Російська агресія на сході України та окупація кримського півострова викликали в Україні гуманітарну кризу, яка охопила значну кількість переміщених осіб, спричинила психологічні травми та страждання цивільного населення. Воєнні дії викликали посилення напруги у регіоні та загострили відносини між країнами, загрожуючи мирному співіснуванню в Європі.

Окупація Криму та частини територій Донецької та Луганської областей відразу після подій на Майдані України, в якому росія також відіграла чи не велику роль, призвела до восьмирічної гібридної війни росії проти України, під час якої російська влада категорично відмовлялася визнавати свою причетність до бойових дій на території України. Проте, українці не полишали надії та чинили опір російським окупаційним військам, захищаючи принципи та цінності Євромайдану. На сьогоднішній день, український народ продовжує жити в умовах війни, захищаючи національні інтереси, загальнолюдські цінності та свій шлях до Європи. Українці, за підтримки міжнародних партнерів, героїчно стримують збройну агресію російської федерації, ставши щитом для Європи та всього світу.

Історичним рішенням, прийнятим під час повномасштабного вторгнення стало подання Україною заявки на членство в Європейському Союзі та рішення Європейської Ради у червні 2022 року про надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. В сучасних умовах ведення повномасштабної війни подальше виконання умов вступу до ЄС, а саме здійснення ряду реформ, вирішення внутрішніх конфліктів, боротьба з корупцією та адаптація українського законодавства до європейських стандартів може тягнутися ще декілька років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Законодавчі акти

1. Бакинська декларація і резолюції, прийняті на Парламентській асамблеї ОБСЄ на 23 щорічній сесії. URL: <https://goo.gl/4LLjRq> (дата звернення: 19.12.2023).

2. Заява Голови Служби безпеки України Олександра Якименка «Про прийняття рішення про проведення антитерористичної операції». 19 лютого 2014 року. Офіційний інтернет-портал Деснянської районної в м. Києві державної адміністрації. URL: <https://desn.kyivcity.gov.ua/news/540.html> (дата звернення: 22.12.2023).

3. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 28.12.2023).

4. Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами – членами з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 905-р від 21 листопада 2013 року. Київ, 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

5. План до забезпечення охорони громадського порядку під час виконання судових рішень, пов'язаних з розблокуванням вулиць у центральній частині міста Києва // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php) (дата звернення: 16.12.2023).

6. План захоплення Росією Лівобережної України («Доклад решения на применение группировки войск «Север» в специальной операции»; «Пояснительная записка к решению на применение группировки войск

«Север»; 8–9 апреля 2015 г., Санкт-Петербург, штаб Западного военного округа) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015\(04\)08.capture_plan.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2015(04)08.capture_plan.php). (дата звернення: 20.12.2023).

7. Протокол шестого заседания Российской-Украинской межгосударственной комиссии (Москва, 17 декабря 2013 г.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\).maidan_rozgon.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12).maidan_rozgon.php) (дата звернення: 16.12.2023).

8. Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України № 905 від 21 листопада 2013 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 113-р від 02 березня 2014 року. Київ, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2014-%D1%80#n2> (дата звернення: 22.12.2023).

9. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України: Закон України від 02.02.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18/paran2#n2;%20http://zakon4.rada.gov.ua/%20laws/show/721-vii> (дата звернення: 19.12.2023).

10. Про обмеження права на мирні зібрання: Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 22.11.2013 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/35641960> (дата звернення: 20.12.2023).

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.04.2018 “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях”: Указ Президента України від 30.04.2018 № 116/2018. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U116_18 (дата звернення: 21.12.2023).

12. Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам’яті Героїв Небесної Сотні: Указ Президента України № 69 від 11 лютого 2015 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2015#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

13. Про День Гідності та Свободи: Указ Президента України № 872 від 13 листопада 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text> (дата звернення: 16.12.2023).

14. Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей: Постанова Верховної Ради України № 740 від 20 лютого 2014 року. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-18#Text> (дата звернення: 16.12.2023).

15. Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань: Закон України № 712 від 22.01.2014 р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/712-18#Text> (дата звернення: 28.12.2023).

16. Про покладання на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України: Постанова Верховної Ради України № 764 від 23 лютого 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-18#Text> (дата звернення: 16.12.2023).

17. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації : Закон України від 15.09.2015 № 685-VIII. Київ, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-19#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

18. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680 від 07.02.2019 року. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 18.12.2023).

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.04.2014 “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України” : Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014. Київ, 2014. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886> (дата звернення: 21.12.2023).

20. Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності: рішення РНБО України від 28 серпня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-14#Text> (дата звернення: 23.12.2023).

21. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 17.03.2014 № 303/2014. Київ. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text> (дата звернення: 23.12.2023).

22. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. Київ. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 24.12.2023).

23. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16 вересня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18> (дата звернення: 24.12.2023).

24. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03. 2014 № 876-VII. Київ. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 28.12.2023).

25. О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/> (дата звернення: 21.12.2023).

26. Обама Б. (Президент США). Заява Президента США щодо України (28 лютого 2014 року) // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук.

Особистий сайт. URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(02\)28.obama.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(02)28.obama.php) (дата звернення: 22.12.2023).

27. СБУ. Щодо приведення до ступеня готовності «підвищена». Керівникам регіональних органів суб'єктів боротьби з тероризмом – членам Координаційної групи АТЦ при Головному управлінні СБ України у м. Києві та Київській області (Начальник Головного управління генерал-майор О. Щеголев) 24 листопада 2013 р. // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(11\)24.maidan_sbu.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(11)24.maidan_sbu.php) (дата звернення: 23.12.2023).

28. Територіальна цілісність України: Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 27 березня 2014 року / 68/262. 80-те пленарне засідання. Пункт 33 порядку денного. URL: <https://goo.gl/n5pjzH> (дата звернення: 24.12.2023).

29. Угода про врегулювання кризи в Україні // Українська правда. Київ. 21.02.2014 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533/> (дата звернення 16.12.2023).

30. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос). Харків. 21.04.2010. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359#Text (дата звернення: 20.12.2023).

31. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Брюссель, 21.03.2014. (Остання редакція 25.10.2022). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page#Text (дата звернення: 20.12.2023).

Довідкові джерела

32. *Головко В. В.* Революція Гідності 2013–2014 // Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=revoljutsija_gidnosti (дата звернення: 16.12.2023).

Збірники матеріалів

33. *Гук Н.* Євромайдан [Звичайні герої]: публіцистика. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 144 с.

34. День Гідності та свободи (21 листопада). Інформаційно-методичні матеріали. Український інститут національної пам'яті. 2023. 51 с. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/lj4nyooa/inform_metod_-den_gidnosti_ta-svobody_2023_red_1.pdf (дата звернення: 19.12.2023).

35. *Кошкіна С.* Майдан. Нерозказана історія. К.: Брайт Старт Паблішинг, 2015. 400 с.

36. *Кулик Р., Майоров М.* 2014: початок російсько-української війни. Український інститут національної пам'яті. 46 с.

37. Люди Майдану. Хроніка / За заг. ред. Л. Івшиної. К.: ПрАТ «Українська прес-група», 2014. 240 с.

38. *Мустафа Найєм.* #Євромайдан. Архіви влади. Документи. Українська правда. 20.11.2014. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/nayem/546e2ff4e9e2b/> (дата звернення: 17.12.2023).

Періодика

39. *Андрій Парубій.* Інтернет-ЗМІ «ПолітХаб Чесно». URL: <https://www.chesno.org/politician/305/> (дата зверненн: 26.12.2023).

40. *Баконіна О.* Україна на шляху до членства в ЄС: які кроки вже позаду і що ще необхідно зробити. Інтернет-видання «Юрліга». 15.12.2023.

URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224289_ukrana-na-shlyakhu-do-chlenstva-v-s-yak-kroki-vzhe-pozadu--shcho-shche-neobkhdno-zrobiti?&_ga=2.58988398.2137203471.1702886398-1788533578.1577086763#_gl=1*sj9uh6*_gcl_au*MTQ1MTYwMDcyOC4xNzA5ODg2Mzk4 (дата звернення: 21.01.2024).

41. *Буквич Анна*. На шляху до ЄС: до і після початку переговорів. Інтернет-видання «Юрліга». 25.12.2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/224473_na-shlyakhu-do-s-do--pslyya-pochatku-peregovorv (дата звернення: 21.01.2024).

42. Війна Росії проти України і Захід: помилки та висновки. Інтерв'ю Б. Джонсона. Інтернет-видання «Радіо Свобода». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vitaliy-portnykov-zakhid-rosia-viyna-pomylky-vysnovky/32252438.html> (дата звернення: 21.01.2024).

43. *Воробйов І*. Революція гідності відбулася, але чи досягли ми верховенства права? Інтернет-ЗМІ «Українська Правда». 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/02/20/7324674/> (дата звернення: 19.12.2023).

44. Героїка і трагедія перших днів // Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/geroyika-i-tragediya-pershih-dniv/> (дата звернення: 16.12.2023).

45. *Головко О*. Революція Гідності й через п'ять років триває. Урядовий кур'єр. 20 лютого 2019. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/revolyuciya-gidnosti-j-cherez-pyat-rokiv-trivaye/> (дата звернення: 16.12.2023).

46. Диктаторські закони 16 січня: як Україну намагалися перетворити на Росію. OBOZREVATEL. 16.01.2020. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zakoni-16-sichnya.htm> (дата звернення: 18.12.2023).

47. *Джон Керрі*. Українці виборють демократичне майбутнє Європи. Голос України. 01.02.2014. URL:

<http://golosukraine.com/publication/politika/svit/21299-ukrayinci-viboryuyut-demokratichne-majbutnye-yevro/> (дата звернення: 15.12.2023).

48. ЄС остаточно надав Україні статус кандидата // Суспільне. Новини. 23 червня 2022. URL: <https://suspilne.media/253241-es-ostatocno-nadav-ukraini-status-kandidata/> (дата звернення: 15.05.2023).

49. Заявка України на вступ до ЄС: деталі та прогнози. Європейська правда. 2 березня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135049/> (дата звернення: 20.12.2023).

50. *Киридон А.* Євромайдан як складова Революції Гідності. Foreign Affairs. 04.06.2015. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/jevromaidan-jak-skladova-revoljuciji-gidnosti/> (дата звернення: 15.12.2023).

51. «Корчинський після штурму Банкової виїхав до Росії, а полковник «Беркуту» міг займатися провокаціями» (5 грудня 2013) ТСН. URL: <https://tsn.ua/politika/korchinskiy-pislya-shturmu-bankovoyi-viyihav-do-rosiyi-a-polkovnik-berkutu-mig-zaymatisya-provokacijami-323778.html> (дата звернення: 25.12.2023).

52. *Кротенко І.* Революція гідності завершилася, але досі триває революція духу. Радіо Свобода. 21 листопада 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27378477.html> (дата звернення: 21.12.2023).

53. Майдан. Погляд зліва. Спецвипуск журналу «Спільне». № 9. Київ, 2015. 224 с.

54. *Перевозна О.* Річницю помаранчевої революції відзначатимуть на Майдані. Газета по-українськи. 22.11.2013 р. URL: https://gazeta.ua/articles/ukraine-newspaper/_richnicyu-pomaranchevoyi-revoljuciyi-vidznachatimut-na-majdani/527282 (дата звернення: 15.12.2023).

55. Побили Тетяну Чорновол, яка писала про Захарченка, Медведчука, Ключова, Львовчкіна та Януковича. Українська правда. 25.11.2013 р. URL:

<https://www.pravda.com.ua/news/2013/12/25/7008295/> (дата звернення: 16.12.2023).

56. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. Український інститут національної пам'яті. Статті від 28.03.2022. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst> (дата звернення: 20.01.2024).

57. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. Радіосвобода. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html> (дата звернення: 20.12.2023).

58. ПАРЄ: МН 17 збив російський «Бук». Росія має вибачитись. BBC News Україна. 24.06.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61921261> (дата звернення: 20.12.2023).

59. Туловська А. Майдан Гідності: Як це було. Український інтерес. 21.11.2022. URL: <https://uain.press/blogs/12311-12311> (дата звернення: 15.12.2023).

60. Viva! Спеціальний випуск. Обличчя Майдану. Київ, березень 2014. 83 с.

61. «16 січня рік тому – як це відбувалося, і які мало наслідки». 24 канал. 16 січня 2015. URL: https://24tv.ua/16_sichnya_rik_tomu_yak_tse_vidbuvalosya_i_yaki_malo_naslidki_n532318 (дата звернення: 19.12.2023).

Зображальні джерела

62. Азаров оголошує призупинення Асоціації з ЄС. (22 листопада 2013 року). 5 канал. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8k0x0tQPXGs&t=1s> (дата звернення: 18.12.2023).

63. «Аксьонов став прем'єр-міністром Криму з порушенням закону – указ Турчинова» (1 березня 2014). 24 TV. URL: <https://24tv.ua/aksonov>

[stav_premyermistrom_ar_krim_z_porushennyam_zakonu_ukaz_turchinova_n415262](#) (дата звернення: 23.12.2023).

64. Віртуальний музей російської агресії. «Беркут». Офіційний сайт. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/berkut-e3aafb0665a68b792698159af44e8c50.html> (дата звернення: 22.12.2023).

65. *Галушко К., Зорба Н.* «Українська Facebook-революція?» Соціологічне дослідження «Соціальні мережі на тлі Євромайдану» (листопад–грудень 2013 р.). URL: <http://historians.in.ua/index.php/doslidzhennya/1162-kyrylo-halushko-nataliia-zorba/> (дата звернення: 18.12.2023).

66. Люта українізація з Антіном Мухарським. (21 листопада 2020 року). Документальний фільм Антіна Мухарського Майдан. Мистецтво спротиву. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ixQ SJ9Yg_0E (дата звернення: 26.12.2023).

67. МВС України. Провокації біля Кабміну України 24.11.2013 року. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue5qlYdEaqo> (дата звернення: 21.12.2023).

68. Національний меморіальний комплекс Героїв небесної сотні – Музей Революції Гідності. Офіційний сайт. URL: <https://maidanmuseum.org/uk> (дата звернення: 28.12.2023 року).

69. *Пашинський Сергій.* У Путіна на столі бачили готовий план анексії України. Ще у травні минулого року. Українська правда. 5 серпня 2014 року. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/5/7034007/> (дата звернення: 26.12.2023).

70. Подобиці (25 листопада 2013 року). Віктор Янукович звернувся до народу. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-PL9IfmXHN0> (дата звернення: 18.12.2023).

71. Суспільне культура (20 лютого 2021 року). Майдан. Шість літер нашої свободи. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KJaK8_uKHh4 (дата звернення: 19.12.2023).

72. Суспільне новини (22 листопада 2019 року). Документальний фільм «Майдан Гідності». [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_oLikK1H2Cc (дата звернення: 19.12.2023).

73. Телеканал ICTV (4 березня 2014 року). Революція Гідності. Спецпроект ICTV. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qukYAlUHX6k> (дата звернення: 19.12.2023).

74. ТСН (18 лютого 2020 року). Кривавий день Євромайдану: хронологія подій 6-річної давності. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WX7NQgMyTIQ> (дата звернення: 19.12.2023).

75. ТСН. (26 вересня 2014 року). 94 дні. Євромайдан очима ТСН. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K0icRY1Ae5A> (дата звернення: 12.12.2023).

76. *Юрій Панін* (27 листопада 2013 року). 27 листопада – загальноукраїнський студентський страйк. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HJS9xprqmHWE> (дата звернення: 23.12.2023).

77. *Янукович В.* «Народ договориться, и Украина станет единой». Аргументи і Факти. 201. № 52. 24 лютого.

78. ТСН. (22 лютого 2014 року). Янукович у відеозверненні прокоментував ситуацію у країні. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y7WVMRcj-8k> (дата звернення: 19.12.2023).

79. Petro Mohyla TV. (2 травня 2023 року) *Котляр Ю. В.* Тема 8. Український щит Європейської цивілізації. [Video]. Youtube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UkD5FL_VaYk (дата звернення: 02.01.2024).

80. Twitter візуалізував усі записи світу із хештегом #euromaidan. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27149> (дата звернення: 15.12.2023).

81. Office of the President of Ukraine (24 червня 2022 року). Звернення Президента України В. Зеленського: Україна здобула статус кандидата в ЄС. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IxIJoIpCy00> (дата звернення: 30.12.2023).

82. *Taylor-Lind Anastasia*. Maidan. Portrets from the black square. London. GOST, 2014. 142 s. Eng.

83. 5 канал (22 листопада 2014 року). Євромайдан: Революція Гідності. Повна хронологія. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KWs62YiXPDA> (дата звернення: 18.12.2023).

84. 5 канал (18 лютого 2020 року). Революція Гідності: унікальні кадри з іншого боку барикад Майдану – архів МВС. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pmlK8v5w-tE> (дата звернення: 15.12.2023).

85. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. URL: <https://euromaidan.tsn.ua/> (дата звернення: 16.12.2023).

Наративні джерела

86. *Андрєєва О., Бернард І, Фінберг Л.* Майдан. Свідчення. Допомога постраждалим. Міжнародна солідарність. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2018. 816 с.

87. До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року). Національний інститут стратегічних досліджень. К. : НІСД, 2016. 32 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Do_druhoi_richnytsi_ahresii_Rosii_proty_Ukrainy_20_liutoho_2016_roku.pdf (дата звернення: 03.01.2024).

88. ЄвроМайдан: хроніка відчуттів / Тарас Прохасько, Іван Ципердюк, Юрій Андрухович, Сергій Жадан, Юрій Винничук. Брустурів: Дискурсус, 2014. 156 с.

89. Євромайдан. Лірична хроніка [поетична колекція]. Брустурів: Дискурсус, 2014. 44 с.

90. Інтерв'ю з Дмитром Білоцерковцем, кримським активістом молодіжного крила партії «УДАР» та уродженцем Севастополя. Березовець Т. Анексія: острів Крим. Хроніки «гібридної війни». Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2016. 391 с.

91. Курков А. Щоденник Майдану. Харків: Фоліо, 2015. 256 с.

92. Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву / Автор проекту О. Забужко. К.: Комора, 2014. 312 с.

93. Орлова Ю. 111 днів майдану: Записки киянки. Київ: Видавництво «Дуліби», 2014. 144 с.

94. Річниця Майдану – опитування громадської та експертної думки. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». Круглий стіл від 19.11.2014 р. URL: <https://dif.org.ua/article/richnitsya-maydanu-opituvannya-gromadskoi-ta-ekspertnoi-dumki> (дата звернення: 29.12.2023).

95. Середюк О. Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО. Івано-Франківськ: Видавництво «ФОРМ Стебеляк», 2015. 340 с.

96. Серж Марко. Хроніка гібридної війни. Гібридна війна в Україні I сторіччя. К.: Альтерпрес, 2016. 236 с.

97. Сповідь львівського «беркутівця». Ягнятами ми там не були. Galnet. 21 березня 2014 року. URL: <http://galnet.org/interview/120876-spovidlvivskoho-berkutivtsya-yahnyatamy-my-tam-ne-buly> (дата звернення: 23.12.2023).

98. Стражний О. Майдан: Події – Свідчення – Менталітет. К.: Дух і Літера, 2016. С. 153-185.

99. Щербак В. Мій Майдан. Київ: Видавництво «Самміт-Книга», 2015. 272 с.

Література

100. Авер'янова Н. М. Гібридна війна: російсько-українське протистояння. Філософські науки. Молодий вчений. Випуск № 3 (43). Березень 2017. С. 30-34.

101. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняка, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.

102. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К. : НІСД, 2014. 148 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezudentps-0ab72.pdf (дата звернення: 27.12.2023).

103. *Андрєєва О., Бернард І, Фінберг Л.* Польська солідарність з Майданом. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2020. 400 с.

104. *Баганець О.* Як вмирає правда про Майдан. Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2018. 108 с.

105. *Базів В.* Армагеддон на Майдані. Київ: Видавництво «Український пріоритет», 2014. 160 с.

106. *Бентя Ю.* Osteuropa. Критика. 2014. № 1-2. С. 29.

107. *Бернар А.-Л.* Ми всі українці. URL: <http://www.3republic.org.ua/ua/analytics/12687> (дата звернення: 16.12.2023).

108. *Бернар А.-Л.* Україна носить ідею Європи. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/02/20/bernar-anri-levi-ukrayina-nosit-ideyu-evropi/> (дата звернення: 16.12.2023).

109. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / під заг. ред. І. Руснака. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. 162 с.

110. Біла книга–2014. Збройні Сили України. К. : МОУ, ГШ ЗС України, 2015. С. 3-4.

111. *Віднянський С.* Україна – Європейський Союз: Новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022. Міжнародні

зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. № 31. (2022). С. 11–37. URL: <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010> (дата звернення: 29.12.2023).

112. *Винницький М.* Український майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Серія книг: Біографії та мемуари. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с.

113. *Верменич Я. В.* Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України. К.: Інститут історії України НАН України, 2018. 369 с.

114. *Вітер М.* Літопис Революції Гідності. Львів: Видавництво Піраміда, 2017. 296 с.

115. *Власов В. С., Кульчицький С. В.* Історія України (рівень стандарту). Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.

116. *Власюк О. С., Кононенко С. В.* Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни. К.: НІСД, 2017. 304 с.

117. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України / за заг. ред. А. М. Сиротенка. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с. URL: https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf (дата звернення: 02.01.2024).

118. *Гай-Нижник П.* Бій за свободу і Гідність: революційне повстання проти проросійського режиму внутрішньої окупації України (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Колективна монографія: Розділ 7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. С. 300-325.

119. *Гай-Нижник П. П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с.

120. *Грабська А.* СБУ починає «антитерористичну операцію». Deutsche Welle. 19 лютого 2014 року. URL: <http://dw.com/p/1BBeQ> (дата звернення: 22.12.2023).

121. *Гуральська А.* Звіт: добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечність. Варшава, 2015. URL: [hppt://www.odfoundation.eu](http://www.odfoundation.eu) (дата звернення: 22.12.2023).

122. *Донскіс Л.* Ретроспективний погляд із 2014-го в 1989-й // Український тиждень. 2015. № 52 (372). С. 48.
123. Іловайський мартиролог. 7–29 (31) серпня 2014 року / упорядник Я. Тинченко. К.: Національний військово-історичний музей України, 2018. 120 с.
124. Євромайдан – подія десятиліття – екс-спецпредставник Мадлен Олбрайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/photo-video/2014/01/12/7009379/> (дата звернення: 23.12.2023).
125. *Єрмолаєв А.* Росіяни працюють з Україною минулого, а ми вже інші. Країна. 2014. №15(218). С. 4–7.
126. *Завій Б. О.* Забужко: Доки поряд оця феєсбешна імперія, життя нам не буде. Країна. 2014. №50 (253). С. 5–13.
127. *Злобіна Т.* Твій особистий коктейль. Критика. 2014. № 1-2. С. 5–8.
128. *Золотухін Д. Ю.* та ін. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018 / М-во інформ. політики України. Київ: Мега-прес груп, 2018. 382 с.
129. *Кириляк В. В., Палій Д. В.* Євромайдан та Революція Гідності в контексті інформаційної війни в українських масмедіа. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2022. Том 33 (72). № 1. С. 40–51.
130. *Кириченко В.* Темний бік Майдану у книзі: Мухарський А. Майдан: Революція Духу. К.: Наш формат, 2015. 314 с.
131. *Корнійчук Н.* Небесна сотня. Луцьк: Обласна друкарня, 2014. 160 с.
132. *Котляр Ю., Соловійова А.* Українська ментальність в умовах суспільних трансформацій (1991–2014 рр.). В R. Dymczyk, I. Krywoszeja & N. Morawiec (Ред.), Rozdroża: Europa Środkowa i Wschodnia w refleksjach humanistów. Том III. Częstochowa–Humań–Poznań. С. 123–130.
133. *Котляр Ю., Лимар М., Агєєва-Каркашадзе В.* Координація дій США та Європи щодо підтримки України, оновлення альянсу та захисту

європейських цінностей // Американська історія та політика: науковий журнал. № 14. К., 2022. С. 7-21. DOI: <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2022.14.1>

134. *Курпіль Ю.* Революція гідності змінила країну і кожного з нас. URL: <http://ridna.ua/2014/11/revolvutsiva-hidnosti-zminvla-krajinu-i-kozhnoho-z-nas/> (дата звернення: 16.05.2023).

135. *Лазарович М.* Російсько-українська війна (2014-2017 роки): короткий нарис. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017. 240 с.

136. *Литвин В. С.* Напівпрезидентська система правління: конституційно-правові виклики та перспективи для України на фоні світового інституційного досвіду. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 26 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/spukr-1.pdf> (дата звернення: 22.12.2023).

137. Майдан. Революція Гідності (із фондів бібліотеки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка) / уклад. Р. Д. Кивацька, Н. М. Рішаві. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2016. 88 с.

138. *Марсі Шор.* Українська ніч: історія революції зблизька / пер. з англ. О. Буценко. Київ: Дух і Літера, 2018. 264 с.

139. *Михайліченко О. С.* Революція Гідності 2013–2014 рр. як відправна точка у реалізації українським народом права *Jus Resistendi*: вимоги пропорційності і доцільності. Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2023. С. 92-95. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/18.pdf (дата звернення: 16.12.2023).

140. *Мосін О.* Роль та місце євромайдану в сучасних євроінтеграційних реаліях. «Європейський Союз і Україна: передісторія, історія, сучасність» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 184–185.

141. *Мосін О.* Вплив Революції Гідності на відродження європейських цінностей України. «Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 175-176.

142. *Мосін О. В.* Шлях України до Європи в контексті Революції Гідності // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 113-114.

143. *Мухарський А.* Майдан. Революція духу. К.: Наш формат, 2014. 312 с.

144. *Нестеряк Юрій, Нестеряк Юлія.* Від Майдану до Майдану. Новітня історія української журналістики (1989–2019). Київ: Видавництво «Академія», 2022. 192 с.

145. *Остаповець Г.* Інтерв'ю з І.Патриляком. Країна. 2014. №50(253). С. 42.

146. *Парасківа Л. Є.* Бистрицький: Європи на Майдані більше, ніж чимало де в ЄС. Країна. 2014. №1(204). С.25–27.

147. *Поліщук Я.* Ефект Євромайдану і література. Слово і Час. Час теперішній. Випуск № 10. Київ, 2015. С. 3-17.

148. *Потапенко Я.* Рецепт Євромайдану в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Наукові записки. І. Політика і суспільство. Випуск 4 (78). 2018. С. 4-21.

149. *Приймаченко А.* Навіщо була Революція гідності. 4 висновки до 4 річниці. URL: <http://tvoemisto.tv/blogs/navishcho-bula-revolvutsiva-gidnosti-4-vvsnovkv-do-4-richnvtsi-89877.html> (дата звернення: 26.12.2023).

150. *Пушинова Т.* 94 дні. Євромайдан очима ТСН. К.: Основи, 2014. 176 с.

151. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: навчально-методичний посібник / За заг. Ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. 36 с.

152. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія росії проти України: науково-методичні матеріали / За заг. Ред. П. Полянського. Київ: Київський національний університет імені Б. Грінченка, 2015. 46 с. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf (дата звернення: 02.01.2024).

153. Російсько-українська війна. Ч. 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022) : рекомендаційний покажчик / уклад. Ю. І. Левченко ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Наукова бібліотека. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. 149 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38190/Rosiiko-ukrainska%20viina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 03.01.2024).

154. *Рудневич М.* Я з небесної сотні / Я из небесной сотни: повість. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 182 с.

155. *Смолій В., Якубова Л.* Історичний контекст формування проекту “русский мир” та практика його реалізації в Криму й на Донбасі: Аналітична записка // НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2018. 144 с.; Інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/do-5-richchya-vid-pochatku-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskojifederaciyi-proty-ukrayiny> (дата звернення: 02.01.2024).

156. *Сняк Уляна.* Цілі, рушійні сили та результати Революції Гідності. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34793/1/108.pdf> (дата звернення: 16.12.2023).

157. *Стражний О.* Майдан. Події – свідчення – менталітет. Київ: Видавництво «Дух і Літера», 2016. 360 с.

158. *Ткачук А.* Революція Гідності: політологічний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2014. Випуск 5. С. 322–328.
159. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю.Якименко [та ін.]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. К.: Заповіт, 2021, 392 с.
160. Українська Революція Гідності, агресія рф і міжнародне право / упоряд. О. Задорожній. Київ: К.І.С., 2014. 986 с.
161. *Філберг Л.* Майдан. Свідчення. Київ 2013-2014 роки. Серія книг: Бібліотека спротиву, бібліотека надії. Видавництво «Дух і Літера», 2016. 784 с.
162. *Шевчук Д.* Пастки посткомунізму // Критика. 2013. Число 11-12. С. 33–35.
163. *Шведа Ю.* Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій. URL: https://zaxid.net/revolvutsiva_gidnosti_u_konteksti_zagalnovi_teorivi_sotsialnih_revolvutsiv_n1301345 (дата звернення: 20.12.2023).
164. Euromaidan. Was in der Ukraine auf dem Spiel steht. Berlin: Suhrkamp, 2014. 207 p. Dutch.
165. *Kaciewicz Michal.* Sotnie Wolnosci. Ukraina od Maidanu do Donbasu. Warszawa: Ringier Axel Springer, 2014. 311 p. Pol.
166. *Mackey R.* Video and Tweets From Kiev's Independence Square. URL: <http://thelede.blogs.nytimes.com/2014/02/21/live-video-and-tweets-from-kiyevs-independencesquare/?smid=fbshare&> (дата звернення: 15.12.2023).
167. Ukraine: Excessive Force Against Protesters. Hundreds Injured in Kiev as Riot Police Crack Down // Human Rights Watch. 2013. December 3. URL: <https://www.hrw.org/news/2013/12/03/ukraine-excessive-force-againstprotesters> (дата звернення: 15.12.2023).
168. Upheaval in Ukraine. Shape and Significance of a Revolution. Religion & Society in East and West. 5-6/2014. Vol. 42. Zurich. 47 p. Eng.

169. *Risch W.* What the Far Right Does Not Tell Us about the Maidan. URL: http://shron.chtyvo.org.ua/William_Risch/What_the_Far_Right_Does_Not_Tell_Us_about_the_Maidan_anhl. Pdf (дата звернення: 17.12.2023).
170. *Rospigliosi A., Greener S.* Proceeding of the European Conference on Social Media. Brighton.: University of Brighton, 2014. 787 p.
171. «Statement by the President on Ukraine» (28 February 2014), The White House. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-pressoffice/2014/02/28/statement-president-ukraine> (дата звернення: 02.01.2024).
172. The white book of the anti-terrorist operation in the East of Ukraine in 2014–2016. Brusel: NUOU – DEEP NATO, 2017. P. 38.
173. World military expenditure passes \$2 trillion for the first time // SIPRI: Stockholm International Peace Research Institute. April 25, 2022. Retrieved from <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time> (дата звернення: 28.12.2023).
174. Экс-начальник Генштаба Замана: Янукович не отдавал приказ стрелять по Майдану. Зачистить его приказали Лебедев, Якименко и Пшонка // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(07\)31.zamana.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2014(07)31.zamana.php) (дата звернення: 25.12.2023).